

ALMA BRAZIŪNIENĖ

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

„Graži knyga yra neabejotinai meno kūrinys“: XXVII knygos mėgėjų leidybinė veikla (1930–1940)

Anotacija. 1930–1940 m. Kaune veikusi „XXVII knygos mėgėjų“ draugija propagavo elitinę bibliofiliją: turėjo nustatytą narių skaičių (ne daugiau kaip 27), svarbiausiu savo uždaviniu laikė numeruotų bibliofilinių leidinių leidybą (išleido 10 leidinių, tapusių pavyzdinės leidybos etalonais), estetiškos (dailiosios) knygos aktualinimą ir jos sklaidą visuomenėje. Straipsnyje nagrinėjama draugijos leidybinė veikla: finansiniai reikalai, leidinių rengimo (redakcinio darbo), gamybos (spausdinimo) ir platinimo klausimai. Atsiribojama nuo repertuaro ir leidinių meninio apipavidalinimo analizės, nes šias temas jau yra tyrę kiti mokslininkai (Vladas Žukas, Ingrida Korsakaitė). Prieita prie išvados, kad draugija veikė kaip profesionali leidykla: patys nariai gebėjo organizuoti redakcinį, gamybinį, spaustuvinį darbą, susirinkimuose kartu spręsti repertuaro formavimo klausimus. Nors tai buvo saviveiklinė organizacija, visos leidybos grandys veikė darniai – leidybinė veikla buvo grindžiama atsakingumu, reiklumu ir profesionalumu.

Esminiai žodžiai. XXVII knygos mėgėjai; bibliofilija; bibliofilijos istorija; Lietuvos leidybos istorija; Vytautas Steponaitis; Viktoras Cimkauskas; Antanas Rucevičius.

XXVII knygos mėgėjai – taip vadinosi bibliofilų draugija, veikusi Kaune 1930–1940 metais. Jos tikslas, kaip skelbė įstatai, buvo „kultivuoti dailiąją knygą ir jos pamėgimą Lietuvoje“. XX a. ketvirtojo dešimtmečio Lietuvoje tai buvo tik siekinys. Marijos Urbšienės išsakytą mintį „[g]raži knyga yra neabejotinai meno kūrinys“ [75, 84] XXVII knygos mėgėjai priėmė kaip iššūkį – įrodyti tai savo išleistų leidinių pavyzdžiais. Oficialieji šios draugijos steigėjai, pasirašę po 1930 m. lapkričio 26 d. Kauno notaro Juozo Jasaičio įregistruotais draugijos įstatais, buvo Lietuvos intelektualai Vytautas Steponaitis, Paulius Galaunė, Viktoras Cimkauskas, Vaclovas Biržiška ir Juozas Paknys, bet iš tikrųjų draugija vienijo platesnį to meto inteligentijos ratą (Lietuvos karininkus, diplomatinio korpuso atstovus, juristus, rašytojus, profesūrą ir kt.), neabejingus lietuviškosios knygos kultūrai. Per dešimtį draugijos veiklos metų (1930–1940) jos narių buvo nuo 15 iki 25. Valdybos pirmininkais buvo V. Steponaitis (1931–1933 ir 1940), Kazimieras Bizauskas (1934–1936) ir Juozas Balčiūnas-Švaistas (1937–1939). XXVII knygos mėgėjai propagavo elitinę bibliofiliją. Tai rodo nustatytas narių skaičius (ne daugiau kaip 27), dėmesys numeruotų bibliofilinių leidinių leidybai (išleido 10 leidinių, tapusių pavyzdinės leidybos etalonais), estetiškos knygos aktualinimui ir jos sklaidai visuomenėje.

Kodėl dvidešimt septyni? Trijų ir devynių sandauga – trejos devynerios. Taip vadinosi ir populiarli lietuviška trauktinė, taip šmaikštaudamas kuriamą draugiją pasiūlė vadinti V. Steponaitis, juolab kad ir kitų šalių bibliofilų draugijos mėgo skaičių magiją, pavyzdžiui, Lenkijoje veikė „33 bibliofilų draugija“. Simboliniai skaičiai 3 ir 9 draugijos veiklai teikė tam tikros žaismės: šių skaičių sandauga reiškė narystės ribą, valdybos kadencijos trukdavo trejetą metų, veik-

los sukaktis minėta praėjus devyneriems metams, skaičiumi 27 baigėsi draugijos registracijos ir sąskaitos banke numeriai, įstatai ir reguliamas turėjo po 27 straipsnius, susirinkimai vykdavo tik 27 mėnesio dieną. Kaip savo prisiminimuose rašė Petras Jakštas, „[k]ai kas iš pašaliečių šaipydavosi, kad rimti žmonės įsikibo vieno skaičiaus. Bet tai, atrodo, rimumui nekenkė, o tik sudarydavo tam tikrą nuoseklumą ir įdomumą“ [61, 96].

Prasidėjus SSRS okupacijai, draugija 1940 m. buvo panaikinta, dalis jos narių patyrė represijas (1941 m. buvo sušaudyti K. Bizauskas ir Leopoldas Bagdonas, M. Urbšienė 1940–1954 m. kalėjo sovietiniuose lageriuose, Sibire žuvo Zigmas Rusteika, V. Cimkauskas 1944 m. žuvo nacių lageryje), kiti 1944 m. pasitraukė į Vakarų, dar kiti slapstėsi. Vis dėlto draugijos propaguotos bibliofilijos idėjos liko gyvos, o jos indėlis į organizuoto bibliofilijos judėjimo plėtrą, knygos istorijos tyrimus, dailiosios knygos leidybą darė neabejotiną įtaką Lietuvos bibliofilijos, knygotyros ir knygos meno raidai.

XXVII knygos mėgėjų veiklos istoriografiją galima vertinti dvejopai. Viena vertus, knygos istorikų, bibliofilų apie šią draugiją kalbėta ir rašyta palyginti nemažai, tačiau daugelis šiandienos Lietuvos visuomenės (taip pat ir humanitarų) narių apie ją žino labai menkai arba visai nieko. Taigi negalima teigti, kad šios temos ištirtumas yra reikiamas. Žiūrėdami į praeitį, matysime, jog sovietmečiu apie XXVII knygos mėgėjus išdrįsta prabilti tik aštuntuoju XX a. dešimtmečiu, kai Paulius Galaunė *Bibliotekų darbe* paskelbė savo prisiminimus [58]. Dar po kiek laiko ten pat pasirodė P. Jakšto prisiminimų publikacija [62]. Jau Sąjūdžio laikais paskelbtas didelis Vlado Žuko straipsnis (tikriausiai, studija) [84]. Dabar, žiūrint iš laiko perspektyvos, šioje studijoje dar itin justai sovietmečio cenzūros ir savicenzūros poveikis: veikėjai neutralizuoti (tarkim, XXVII knygos mėgėjų pirmininkas, aukštas Lietuvos kariuomenės karininkas, pulkininkas leitenantas V. Steponaitis, pulkininkas leitenantas J. Balčiūnas ir kiti), nepaaiškinta, kodėl draugija buvo panaikinta – nepaisant Atgimimo nuotaikų, sovietmečio įpročiai dar buvę gyvi. Vis dėlto ši V. Žuko studija iki šiol išlieka išsamiausias tyrimas apie XXVII knygos mėgėjus. Joje autorius aptarė draugijos įkūrimo aplinkybes, jos narius, veiklą, sutelkdamas dėmesį į spaudos istorijos, knygos meno, bibliotekų, bibliografijos, bibliofilijos klausimus, nagrinėjo draugijos leidybinį repertuarą (aptartas ir dėl 1940 m. sovietų okupacijos nespėtas išleisti trečias draugijos *Metraščių* tomas) bei kitus leidybos dalykus, biblioteką. Tuo pačiu Atgimimo laikotarpiu pasirodžiusioje Zitos Žemaitytės monografijoje apie Paulių Galaunę vienas jos skyrių taip ir pavadintas: „XXVII knygos mėgėjų draugija“ [83, 194–200]. Jame išryškintas P. Galaunės vaidmuo draugijos veikloje ir apskritai lietuviškosios knygos meno raidoje.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir aktyviau pradėjus skleisti bibliofilijos idėjas, apie šios draugijos narius buvo paskelbta straipsnių [51; 72] ir monografija [65]. XXVII knygos mėgėjais ir jų paveldu ėmė domėtis Lietuvos dailės istorikai: pasirodė Vidos Mažrimienės straipsnis apie XXVII knygos mėgėjų bibliotekos ir baldų likimą [68], Giedrė Jankevičiūtė, tyrusi tarpukario Lietuvos taikomosios grafikos raidą [64], pabrėžė ir šios draugijos vaidmenį keliant knygos kultūrą, Jolita Mulevičiūtė, nagrinėjusi to meto dailės ir kolekcionavimo gyvenimą, pavyzdžiu pasirinko ir draugijos narį Vladą Daumantą [70, 41–45]. Ypač išsamiai draugijos veiklą knygos meno atžvilgiu yra nagrinėjusi Ingrida Korsakaitė [66]. Jos straipsnyje aptartas draugijos išleistų leidinių meninis lygis, leidybos programa, sąsajos su europine dailės tradicija, pastangos Lietuvoje ugdyti dailiąją knygą.

Knygotyrininkei Ingai Liepaitei XXVII knygos mėgėjų veikla ir jų propaguojamas bibliofilijos suvokimas buvo svarbus tiriant XX a. Lietuvos bibliofilijos raidą, gilinantis į jos raišką vėlesniu laikotarpiu – sovietmečiu [67, 69–86]. Šių eilučių autorė yra nagrinėjusi draugijos vietą ir reikšmę tarpukario Lietuvos kultūrai, išryškindama jos narių įsipareigojimą (arba ne) elitinei bibliofilijai [53].

Pastaraisiais dešimtmečiais buvo publikuota prisiminimų apie draugijos veiklą [61; 63] ar jos narius [85, 277–324, 392–414], straipsnių apie pačius aktyviusius [71; 73], draugijos istorinių šaltinių publikacijų [60]. Henryka Ilgiewicz paskelbė straipsnį apie draugiją užsienio skaitytojams [59].

Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti XXVII knygos mėgėjų veiklą vienu iš įvairialypės jų veiklos atžvilgių – leidybos. Jis draugijos veikloje buvo svarbiausias. Straipsnyje nebus gilinamasi į tuos leidybinės veiklos dalykus, kurie jau yra daugiau ar mažiau tirti kitų tyrėjų: repertuaro (jį nagrinėjo V. Žukas) ar leidinių meninio apipavidalinimo (I. Korsakaitė). Dėmesys bus kreipiamas į finansinius XXVII knygos mėgėjų leidybos reikalus, leidinių rengimo (redakcinio darbo), gamybos (spausdinimo) ir platinimo klausimus. Nesiekta šių klausimų nagrinėti itin išsamiai – kiekvienam iš jų būtų galima skirti po atskirą straipsnį, nes archyvinės medžiagos gausu. Siekta išryškinti nenagrinėtus ar kitų tyrėjų mažiau nagrinėtus dalykus. Pagrindinis tyrimo šaltinis – XXVII knygos mėgėjų archyvas, saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (LMAVB RS, F59). Publikuotais šaltiniais tapo patys draugijos išleisti leidiniai (žr. 3 priedą). Taip pat naudotasi tarpukario Lietuvos periodikoje skelbtais straipsniais, publikuotais prisiminimais apie draugiją ir jos narius.

Istorinės aplinkybės. Sąlygas draugijai kurtis ir jos idėjoms skleisti sudarė dar prieš 1930-uosius (XX a. trečiąjį dešimtmetį) atsiradusi dailiosios knygos propagavimo reikmė. Tuo metu knygų leidyba Lietuvoje smarkiai išaugo (nuo 496 pavad. 1920 iki 1007 pavad. 1930 metais, t. y. daugiau kaip dvigubai [69, 275–276]), bet knygos kaip materialaus objekto sampratai dėmesio stigo. Masiniai (tiražiniai) leidiniai buvo prastos išvaizdos, spausdinamai ant nekokybiško popieriaus, trūko išmanymo, kaip spausdinti ir kokia knyga iš tikrųjų turėtų būti. Ši būklė jaudino ne vieną su knyga susijusį asmenį. Ypač bibliofilijos sklaidos idėją propagavo žurnalistas, karo istorikas, pulkininkas leitenantas V. Steponaitis (1893–1957) ir kultūros istorikė, bibliografė M. Urbšienė (1895–1959). Bibliofilų draugijų, bibliofilinių idėjų sklaidos, dailiosios knygos leidybos klausimai buvo gvildinti jų straipsniuose, spausdintuose tuometėje kultūrinėje spaudoje [74; 75; 76; 77; 78].

Draugijos veiklą reglamentavo įstatai, ją koordinavo ir vykdė kas treji metai renkama valdyba, kurią sudarė pirmininkas, sekretorius, išdininkas, metraštininkas ir vienas narys-pavadootojas. Kas treji metai buvo renkama ir revizijos komisija, susidedanti iš trijų asmenų. Aukščiausias organas buvo visuotinis susirinkimas, šaukiamas 27-ąją mėnesio dieną. Valdyba rinkdavosi tarp susirinkimų, juos planuodavo ir anonsuodavo. Nariais galėjo būti visi Lietuvos piliečiai, „mėgstą dailiąją knygą“, gavę dviejų narių rekomendaciją ir vienbalsiai priimti visuotiniame susirinkime. XXVII knygos mėgėjų įstatai apibrėžė ir svarbiausias draugijos veiklos sritis: estetiškų knygų leidybą (buvo numatyta kasmet išleisti bent po vieną, tačiau ne viskas pavyko, iš viso buvo išleistos 8 knygos ir du lakštiniai spaudiniai); knygotyrynės tematikos paskaitas; knygų parodas; knygos istorijos ir knygotyrynės tematikos publikacijas žiniasklaidoje; ekskursijas knygai reikšmingomis vietomis ir pan. Draugijos pajamos – narių mokesčiai, iš leidybos gaunamos pajamos ir kt. Daug laiko ir dėmesio buvo skiriama draugijos finansinei dokumentacijai, ji itin tvarkinga (tai ilgamečio sekretoriaus V. Cimkausko nuopelnas).

XXVII knygos mėgėjai kūrėsi Lietuvoje jau autoritarizmo sąlygomis. Ir steigiamajam, ir visiems kitiems posėdžiams rengti reikėdavo gauti leidimus. Pavyzdžiui, archyve išlikęs Kauno miesto ir apskrities viršininko 1930 m. spalio 21 d. „piliečio K. Puidos“ vardu duotas leidimas „dailiosios lietuvių knygos draugijos įkūrimo reikalui“ [11]. Jame nurodyta, kad susirinkimas vyksias Karininkų ramovės salėje 1930 m. spalio 30 d., pradžia – 18, pabaiga – 22 valandą. Taip pat nurodyta, kad „apie susirinkimą privalo būti užregistruota viet. policijos nuov. virš. rašt.

prieš 24 val.“ Kad viskas taip ir buvo padaryta, antroje leidimo pusėje liudija policijos nuovados viršininko rezoliucija ir parašas. Lygiai tokia pat procedūra laukė registruojant draugijos įstatus. V. Steponaitis net gavo pranešimą, kurią tiksliai dieną tie įstatai bus registruojami [21]. Ir iš tikrųjų, draugijos įstatai kaip tik tą dieną, 1930 m. gruodžio 17-ąją, buvo įregistruoti Kauno miesto ir apskrities viršininko raštinės Draugijų registre. Notaro patvirtintas įstatų egzempliorius saugomas archyve [34]. Greitai žiniasklaidoje pasirodė informacija apie įregistruotą draugiją ir apie 1931 m. sausio 27 d. vykiantį visuotinį steigiamąjį susirinkimą [56; 57] (visuotinio susirinkimo data buvo nurodyta įstatuose), o visiems galimiems draugijos nariams buvo išsiųsti tam skirti spaustuvėje pagaminti kvietimai [12]. Steigiamasis susirinkimas trejiems metams išrinko valdybą: pirmininkas – V. Steponaitis, sekretorius – V. Cimkauskas, metraštininkas – P. Galaunė, išdininkas – Juozas Tumas (Vaižgantas), narys pavaduotojas – J. Paknys.

Finansiniai leidybos reikalai. Išsikėlę tikslą ugdyti dailiąją knygą ir jos pomėgį Lietuvoje, XXVII knygos mėgėjai kaip priemonę šiam tikslui pasiekti pasirinko leidybą – leisti gražiai apipavidalintus, bibliofilinio leidinio statusą turinčius leidinius. Finansinius draugijos leidybos veiklos aspektus apibrėžė *Istatai* ir *Reguliaminas* [80, 12, str. 4]. Įstatų 20–21 straipsniuose [80, 16, str. 20–21] nurodytas stojamojo ir metinio nario mokesčio dydis (100 Lt ir 120 Lt metinis; nuo 1934 m. jis sumažintas pusiau – iki 60 Lt, arba 5 Lt mėnesiui, bet projekte stojamasis buvo siūlytas net 500 Lt) bei draugijos pajamų šaltiniai: parodos ir paskaitos (iš tikrųjų savo gyvavimo metu draugija tokių pajamų negavo); aukos ir dovanotas turtas (tokių irgi nebuvo); pajamos iš leidinių pardavimo; pajamos iš draugijos leidiniuose buvusių originalių raižinių ar piešinių, parduodamų nariams iš varžytinių (tokių varžytinių nebūta, tad tokių pajamų irgi negauta, nors, matyt, realiai apie tai buvo galvojama, nes, kai Viktoras Petravičius paprašė jam perleisti jo iliustruoto leidinio *Gulbė karaliaus pati* klišes, tai 1937 m. spalio 10 d. valdybos laiške jam buvo atsakyta, kad už iliustracijų klišes dailininkui jau sumokėta, todėl jos lieka draugijos nuosavybė [41]). Kaip matome, pajamų šaltinių buvo planuota daugiau nei vien nario mokestis ar išleistų leidinių pardavimas, bet iš tikrųjų, vartant archyvą matyti, kad draugijos pajamas ir sudarė tik šie du ištekliai. Tiesa, 1937 metais ruošiantis dalyvauti Paryžiuje vykusioje Moderniojo meno ir technikos parodoje (ruoštos dvi knygos: minėtoji V. Petravičiaus *Gulbė karaliaus pati* ir Mečislovo Bulakos iliustruota Jono Biliūno *Liūdna pasaka*) bei spausdinant *Metraščio* antrą tomą, pritrūko apyvartinių lėšų ir teko kreiptis dotacijos. 1937 m. kovo 17 d. valdybos vardu buvo išsiųstas prašymas Paryžiaus Moderniojo meno ir technikos parodos Lietuvių sekcijos Vykdomajam komitetui skirti XXVII knygos mėgėjams 1000 Lt pašalpą. Jame teigiama, kad „abiejų knygų leidimas Draugijai sudarys apie 6000 Lt išlaidų. Tokių pinigų draugija neturi, nes Draugijos lėšos susidaro tik iš neskaitlingų narių mokesčių. Įdėtus į knygų leidybą pinigus Draugija nesitiki atgauti“ [48]. Tai vienintelė dotacija XXVII knygos mėgėjų leidybos istorijoje.

Visi finansiniai reikalai buvo kruopščiai fiksuojami kasos knygoje [10], vestoje 1931–1940 metais. Joje sužymėtos visos pajamos ir išlaidos. Rūpintis kasos knyga, kaip numatyta draugijos įstatuose, turėjo išdininkas. Draugijos gyvavimo metu (1930–1940 metais, keturias valdybos kadencijas) išdininkais buvo: Juozas Tumas-Vaižgantas (nuo 1931 metų iki mirties 1933 m. balandžio 29 d., kuomet išdininku iki metų pabaigos buvo išrinktas Kazys Bizauskas), Viktoras Cimkauskas (1934 metų vasaris–rugsėjis), Juozas Balčiūnas-Švaistas (1934 metų spalio–1936 m.), Vilhelmas Burkevičius (1937–1939 m., bet 1939 m. pradžioje jam išsikėlus iš Kauno, vasario 3 d. valdybos posėdyje išdininko pareigos buvo pavestos V. Cimkauskui), Eduardas Turauskas (1940 m.; tų metų birželio 15 d. jis išvyko į Šveicariją kaip Lietuvos Respublikos nuolatinis pasiuntinys JTO, tad likviduojant draugiją visus finansinius reikalus teko tvarkyti sekretoriui V. Cimkauskui).

Revizijos komisija, renkama iš trijų narių trejiems metams, kasmet patikrindavo kasos knygą bei finansinius dokumentus ir ten pat, kasos knygoje, surašydavo patikrinimo aktą. Antai 1935 m. tikrinimo akte teigiama: „1935 metų sausio mėn. 27 dieną Revizijos komisija, patikrinusi šią kasos knygą su pajamų ir išlaidų dokumentais, rado, kad pajamos įrašytos teisingai, tačiau išlaidų pozicijoje yra įsibrovusi klaida, būtent: išlaidų dokumentas No 12 yra šešiolikos litų sumoje, o knygoje įrašyta 40 lt 16 centų. Visos kitos išlaidos atitinka dokumentus. Šitos paklaidos aktyvaizdoje [sic!] bendras saldo 1935 sausio 27 d. sudaro ne 4 076 lt ir 95 ct, bet 4 101 lt 11 centų. [Parašai:] J. Strazdas, A. Rucevičius, V. Daumantas“ [10, lap. 30]. Rašyta V. Daumanto¹ ranka. Matome, kad revizijos komisija dirbo kruopščiai ir atsakingai.

Kiekvienų metų sausio 27 dieną, visuotinio susirinkimo metu, visi draugijos nariai būdavo supažindinami su praėjusių metų finansiniais reikalais, už juos atsiskaitoma. Pavyzdžiui, 1938 m. sausio 27 d. visuotiniame susirinkime pristatyta vadinamoji praėjusių 1937 m. „piniginė apyskaita“ [32]. Joje aiškiai išskirtos metinės draugijos pajamos ir išlaidos. Jos visiškai sutampa net centais: gauta pajamų 8 958,44 Lt, išlaidų – lygiai tiek pat. Pajamas sudarė 4 289,29 Lt iš praėjusių metų, 940 Lt nario mokesčio, 2 614,80 Lt už parduotus leidinius, 1 000 Lt dotacija iš Užsienio reikalų ministerijos ruošiantis Paryžiaus parodai, 110,25 Lt – procentai už indėlių banke, 7 Lt – grąžinta neišmokėto honoraro ir 8,10 Lt – kasos perteklius. Išlaidas sudarė: knygų spausdinimas – 4 403,98 Lt (1937 m. išėjo trys draugijos leidiniai), honorarai – 2 870,60 Lt, knygų spinta – 400 Lt (suprojektuota V. K. Jonyno, pagaminta Jono Vainausko „Kambarių apstatymo tautiškai moderniškame stiliuje baldais dirbtuvės“²), knygos ir žurnalai draugijos bibliotekai – 63 Lt, raštinės, žyminio mokesčio ir kitų smulkių išlaidų – 93,10 Lt. 1938 m. sausio 27 d. saldo buvo 1 127,76 Lt. Iš viso išlaidų – 8 958,44 Lt. Tiesa, šios „apyskaitos“ pabaigoje surašytos pastabos, kad nario mokesčio iš viso turėjo būti surinkta 1 565 Lt, bet iš tiesų surinkta tik 940 Lt, tad pridamas skolininkų sąrašas. Draugija turinti skolos „Spinduliui“ (1 728 Lt) ir Mečislovui Bulakai – 1 300 Lt (skolą nutarta grąžinti, kai bus parduotas jo iliustruotos *Liūd-nos pasakos* tiražas). Taip pat nurodyta, kas ir už kiek išplatino draugijos leidinių. Šią finansinę ataskaitą sudarė V. Burkevičius, pasirašęs kaip „skarbininkas“. Čia pat pateiktame skolininkų sąrašė didžiausi skolininkai buvo V. Biržiška (220 Lt skola), P. Galaunė (210 Lt), Jurgis Savickis (120 Lt) ir Z. Rusteika (120 Lt), taip pat jau buvę, iš draugijos išstoję nariai Mykolas Biržiška (95 Lt) ir Viktoras Kamantauskas³ (300 Lt). Kartu su jais iš viso susidarė 1 565 Lt skola. Bet kai kurie nariai nebuvo skolingi nė lito: J. Balčiūnas, V. Cimkauskas, Antanas Rucevičius, V. Stepnaitis, M. Urbšienė, K. Bizauskas, V. Burkevičius, kitaip sakant, draugijos branduolys. Žinoma, tos vadinamosios skolos jokių būdu nerodė nenoro mokėti nario mokesčių. Vieniems jos susidarė rečiau lankantis draugijos posėdžiuose, nes buvo užgulę savi profesiniai darbai (pavyzdžiui, V. Biržiškai, P. Galaunei), kitiems – rečiau atvykstant į Kauną: Z. Rusteika gyveno Panevėžyje⁴, J. Savickis – užsienyje.

Kruopščiai vestą draugijos buhalteriją liudija archyve išlikusios kvitų knygelės (jų yra devynios) [13]. Jas irgi tvarkė išdininkas. Jose – nario mokesčio įmokos, pajamų mokesčio išskaity-

1 Po mėnesio V. Daumantas iš draugijos išstojo. Matyt, būdamas revizijos komisijos narys, jis žinojo apie draugijos pajamas, o jam, tikriausiai, tuo metu jų kaip tik trūko naujoms bibliofilinėms knygoms įsigyti, todėl ketino pasiskolinti iš draugijos kasos. Draugija nesutiko. Kilo konfliktas, V. Daumantas iš draugijos išstojo. Šis konfliktas visuomenėje nuskambėjo kaip V. Daumanto pašalinimas iš draugijos. Kaip tik taip savo prisiminimuose teigia P. Jakštas [63, 64], panašiai *Metraščio* antro tomo „Chronikoje“ incidentą aprašė V. Cimkauskas („nutarta Daumantą nebelaikyti draugijos nariu“ [55, 179]), nors tai nėra tikslu.

2 P. Jakštas savo prisiminimuose [63, 57] mini, kad knygų spintą pagamino Jono Prapuolenio lietuviškų baldų dirbtuvė, bet archyvo dokumentai liudija, jog ją padarė Jono Vainausko dirbtuvė.

3 Jis dirbo redaktoriumi Eltoje, draugijon įstojo 1932 m. sausio 27 dieną, iš jos išstojo 1938 m. sausio 27 dieną.

4 P. Jakštas savo prisiminimuose [63, 63] klaidingai nurodo Z. Rusteiką gyvenus Rasciniuose. Iš tikrųjų Z. Rusteika buvo apygardos teismo teisėjas Panevėžyje, gyveno Ramygalos g. 46 [37].

mai iš sumokėtų honorarų ir kiti finansiniai atsiskaitymai. Vis dėlto be kai kurių klaidų ar neapsižiūrėjimų neapsieita (jų tik vienetai). Juos iliustruoja archyve esantis A. Rucevičiaus 1938 m. lapkričio 8 d. rašytas raštelis tikriausiai V. Cimkauskui (pieštuku užrašyta data ir suma raudonai pabraukta – V. Cimkausko): „Gerasai! Pasirodo, kad XXVII knygos mėgėjai taip yra duosnūs [sic!], jog net po du kartus sumoka už tas pačias sąskaitas, būtent, „Spinduliui“ yra sumokėję dvigubai už šias sąskaitas: NN10246 ir – 7. Todėl „Spindulys“ gražina 28 litus. A. Rucevičius [parašas]. P. S. Būtų gerai, kad išdininkas mokamas sąskaitas tikrintų. – A. R.“ [6]. Išdininku tuo metu buvo V. Burkevičius.

Nario mokestis buvo pagrindinis draugijos finansų šaltinis, taigi natūralu, kad jis negalėjo būti mažas. Su tuo susijęs ir dažno rašiusio apie draugiją priekaištas jai – uždarumas [84, 217–218; 67, 70–71]. Bet pagal draugijos nuostatus (*Istatus, Reguliamina*) ji tokia ir tegalėjo būti: savo esme ji buvo elitinė, uždara, taigi priekaištauti dėl to, kuo ji negalėjo būti, nelogiška. Draugija jau savo įstatuose konstatavo, kad ji yra elitinė aukštąją kultūrą propaguojanti draugija (būtent taip save apibūdindavo ir užsienio bibliofilų draugijos dar XIX–XX amžiais), tad šią misiją įgyvendinti galėjo tik finansiškai pasiturintys asmenys. Daugumai narių – profesoriams (M. ir V. Biržiškos), diplomatinio korpuso atstovams (K. Bizauskas, E. Turauskas, E. Bagdonas), advokatams (Mykolas Šleževičius, V. Cimkauskas), bankininkams (J. Paknys) ir kitiems tokie įnašai buvo priimtini, bet kai kuriems galimiems draugijos nariams toks mokestis galėjo būti ir per didelis. Antai Algirdas Mošinskis (1905–1991), vienas žymiausių XX a. Lietuvos bibliofilų, architektas, inžinierius, paveldosaugininkas, 1931 m. kovo 23 d. iš Berlyno, kur tuo metu studijavo Aukštojoje technikos mokykloje, išsiuntė XXVII knygos mėgėjų sekretoriui V. Cimkauskui laišką. Jame apgailestavo negalįs tapti draugijos nariu – stojamasis ir nario mokesčiai jam, kaip studentui, pernelyg dideli („dėl aukšto įstojimo ir nario mokesčio kol kas, studijuodamas, neturiu galimybės d-jon pastoti, ir esu priverstas mano prašymą atidėti vieniems-kitiems metams iki mokslų pabaigos“ [2]). A. Mošinskis draugijos nariu taip ir netapo, bet jau tarpukariu išgarsėjo kaip bibliofilas, ypač savo senosios kartografijos kolekcija (1933 m. Kaune, Pribačio knygyne, buvo surengęs parodą). Po Antrojo pasaulinio karo gyvendamas emigracijoje Brazilijoje, jis buvo surinkęs apie 40 tūkst. knygų biblioteką.

Ar tikrai draugijos nario mokesčiai buvo tokie dideli? Palyginkime: valstybės tarnautojų, suskirstytų į 18 kategorijų, atlyginimai buvo nuo 250 iki 1200 Lt, ministro alga – 2000 Lt, o kai kurių advokatų ir gydytojų – 5000 ir daugiau litų. Maistas, dabarties akimis žiūrint, buvo pigus [50]. Taigi, valstybės tarnautojai ir inteligentija gyveno gana pasiturimai, o valstiečiai, atvirksčiai, vertėsi sunkiai (karvė, pavyzdžiui, kainavo apie 150 Lt). Taigi, draugijos nario mokestis buvo sąlyginai didelis, tačiau daugeliui XXVII knygos mėgėjų jis buvo priimtinas, juolab kad surinktos bendros lėšos buvo skirtos knygų leidybai.

Kaip minėta, honorarai autoriams buvo kruopščiai apskaitomi kaip draugijos išlaidos. 1933 m. spalio 10 d. valdybos posėdyje buvo nutarta, kad *Metraščio* pirmo tomo autoriams honorarai bus skaičiuojami pagal išspausdintas eilutes: už vieną *Metraščio* mokslinių straipsnių eilutę mokama po 25 centus [42]. Taip, pavyzdžiui, P. Galaunei susidarė 180 Lt honoraras, M. Biržiškai – 219,50 Lt. Iš šių sumų būdavo išskaičiuojamas pelno mokestis, tad, pavyzdžiui, M. Biržiška iš savo honoraro turėjo valstybei sumokėti 21,90 Lt „darbo pajamų mokesčio“, V. Steponaitis nuo gauto 232 Lt honoraro už *Metraščio* pirmame tome skelbtus tekstus turėjo sumokėti 23 Lt mokesčių [38]. Visus šiuos finansinius dalykus pagrindžia archyve likę dokumentai – kvitų knygelės [13].

P. Jakštas savo prisiminimuose teigė, kad už smulkius leidybos darbus niekas honorarų nemokėdavo: „Man tekdavo kalbą taisinėti ir korektūras tikrinti. Žinoma, atlyginimo už tai niekas negaudavo. Kuklius honorarus mokėdavo tik dailininkams ir pašaliečiams bendradar-

biams“ [63, 51]. Čia reikėtų tam tikrų patikslinimų. Honorarai už straipsnius *Metraštyje*, mūsų akimis žiūrint, tikrai nebuvo kuklūs. Juolab nebuvo kuklūs ir honorarai dailininkams. Antai 1935 m. vasario 1 d. valdybos posėdyje buvo nuspręsta dailininkui Antanui Kučui, iliustruojamam Vaižganto „Pragiedrulių“ fragmentus (*Milžinų dvasios*, 1935), „už Tumo veikalo 8 iliustracijas, 6 vinjetes ir 1 viršelį išmokėti 600 Lt“ [44]. Viktorui Petravičiui už knygą *Gulbė karaliaus pati* (1937) buvo sumokėtas 1 000 Lt honoraras (tokios sumos dailininkas ir prašė [27]). Mečislovas Bulaka už Jono Biliūno *Liūdnos pasakos* (1937) iliustracijas prašė 1 800 Lt [46], bet iš pradžių jam buvo sumokėta tik 500 Lt honoraras [10, lap. 47] (trūko apyvartinių lėšų). Buvo sutarta, kad likusi honoraro dalis bus išmokama nuo kiekvieno parduoto knygos egzemplioriaus [47], bet prekyba šiomis brangiomis knygomis sekėsi sunkiai, todėl, 1940 m. draugiją uždarius, skola M. Bulakai taip ir liko negražinta⁵.

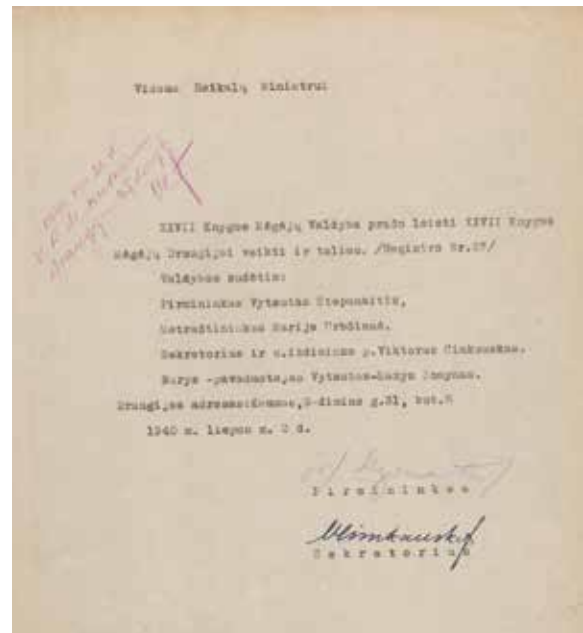
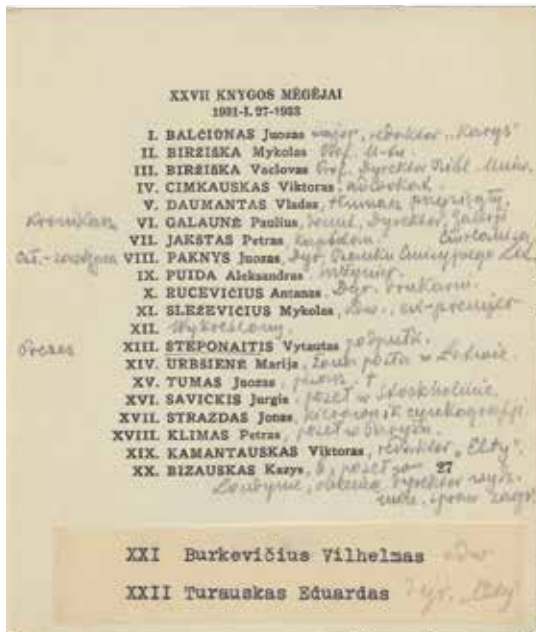
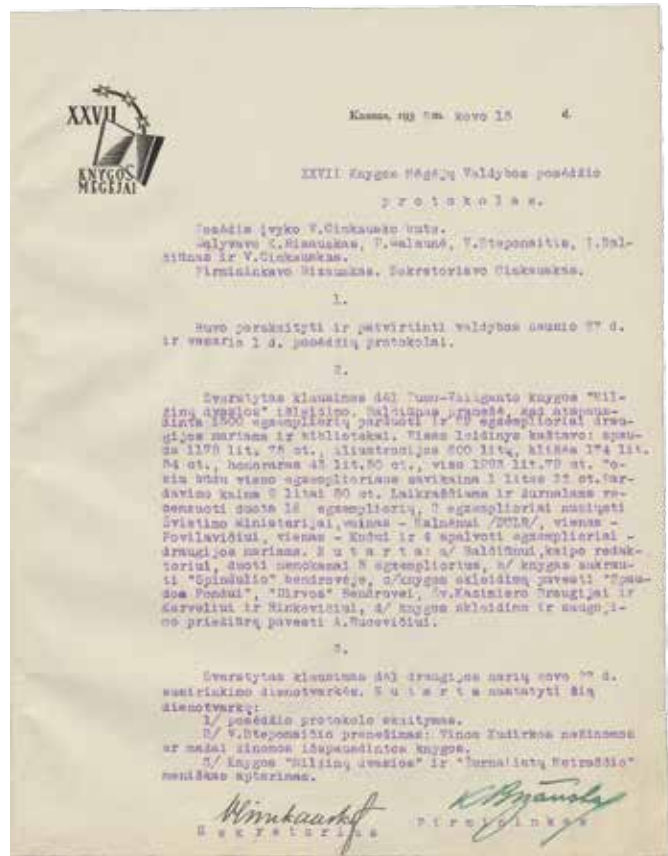
Atlygis už įvairius su draugijos veikla susijusius darbus ne jos nariams taip pat neatrodo buvęs kuklus. Antai 1936 m. V. K. Jonynui už draugijos antspaudo ir knygų spintos projektą sumokėta 110 Lt [45] (jis draugijos nariu oficialiai tapo tik 1937 m. sausio 27 dieną). Už Dailiosios knygos parodos, veikusios Čiurlionio galerijoje 1933 m. sausio 27 – vasario 10 d., knygų sąrašo sudarymą V. Kuprevičiui buvo sumokėtas 20 Lt honoraras [25], už *XXVII knygos mėgėjų įstatų ir reguliamino* vardinius užrašus ir numeraciją Antanui Rūkštelei buvo sumokėta irgi 20 Lt [24]. Čia reikėtų priminti, kad lito perkamoji vertė buvo didelė. Palyginkime: 1937 m. vienas kilogramas kiaulienos kainavo 1,40 Lt, litras pieno – 15 centų, kilogramas juodos ruginės duonos – 25 centus, bulvių – tik 4 centus [50]. Kaip matome, saviškiams atlygio už korektūrą ir kitus leidybos darbus nebuvo mokama, o pašaliečiams būdavo atlyginama kruopščiai ir už mažiausius darbelius.

Dabar, praslinkus 80 metų nuo draugijos panaikinimo, graudžiai atrodo kai kurie finansiniai dokumentai, liudijantys tvarkingai vestą buhalteriją – archyve saugomas 1940 m. spalio 29 d. priverstinis „prašymas“ Kooperacijos bankui perkelti draugijos lėšas į Liaudies kultūros fondo einamąją sąskaitą. Pasirašo „Buvęs XXVII knygos mėgėjų sekretorius“ Viktoras Cimkauskas [22]. Paskutinis įrašas kasos knygoje – taip pat V. Cimkausko: [1940] „Spalių 31 Pervesta Liaudies kultūros Fond[o] ein. s-ton 2.314,78 / [Bendroji suma:] 3 018,03“ [Parašas:] V Cimkauskas / 1940 m. Spalių 31 d.“ [10, lap. 59]. Šią sumą sudarė stropiai mokėti nario mokesčiai – P. Jakštas, M. Urbšienė, K. Bizauskas, V. Burkevičius, E. Turauskas, V. K. Jonynas įmoka už visus 1940-uosius buvo sumokėję į priekį [36]. Taip draugijos narių kruopščiai surinktos asmeninės lėšos sovietų buvo brutaliai nacionalizuotos.

Redakcinis darbas. Pagal vidaus taisykles (*Reguliamina*) rūpintis draugijos organo – *XXVII knygos mėgėjų metraščio* – leidyba buvo pavesta metraštininkui: „Metraštininkas [...] yra draugijos leidžiamo „Metraščio“ redaktorius“ [80, 12, str. 4]. Dabar mes nežinome, kaip terminas „redaktorius“ tuomet buvo suvokiamas: ar tik kaip kalbos tvarkytojo, stilisto, ar dabartine mokslo žurnalo (tęstinio leidinio) vyriausiojo redaktoriaus prasme. Mat beveik visas XXVII knygos mėgėjų branduolys buvo patyrę žodžio meistrai (žurnalistai, rašytojai), taigi tvarkyti kalbos reikalus puikiai galėjo ir pats valdybos pirmininkas V. Steponaitis (istorikas, žurnalistas, bibliografas), ir A. Rucevičius (dramaturgas, vertėjas, stilistas), ir J. Balčiūnas (rašytojas, parengęs ir draugijos leidinį – Vaižganto *Milžinų dvasios*, 1935) bei kiti nariai (pavyzdžiui, Jonas Strazdas, K. Bizauskas).

5 V. Žuko užrašytuose P. Galaunės prisiminimuose teigiama: „Iš Mečislovo Bulakos draugija nupirko Jono Biliūno *Liūdnos pasakos* klišes ir teisę jomis naudotis – buvo sumokėta gana stambi suma. Po karo lentos tapo muziejaus nuosavybe, bet direktoriaus pavaduotojas R. Vadys grąžino autoriui. Dailininkas pakeitė antraštinį lapą ir knygą vėl išleido“ [85, 296–297]. Čia turima galvoje M. Bulakos iliustruotos *Liūdnos pasakos* 1963 m. laida.

1935 m. kovo 15 d. valdybos posėdžio protokolas, spausdintas ant firminio draugijos popieriaus, pasirašytas sekretoriaus Viktoro Cimkausko ir pirmininko Kazio Bizausko. LMAVB RS, F59-101, lap. 15.

Kairėje: Mykolo Brenšteino turėtas XXVII knygos mėgėjų įstatų ir reguliamino egzempliorius su jo marginalijomis. LMAVB RSS, 2-LK-20/3181.

Dešinėje: Vytauto Steponaičio ir Viktoro Cimkausko 1940 m. liepos 2 d. prašymas Vidaus reikalų ministrui leisti XXVII knygos mėgėjams toliau veikti; su V. Cimkausko priedašu: „1940.VIII.26 d. V.R.M. nutarimu Draugija uždaryta“. LMAVB RS, F59-243, lap. 1.

XXVII knygos mėgėjų metraščio tomuose, nei pirmame, nei antrame, niekur nėra oficialiai nurodyta, kas yra šio tęstinio leidinio vyriausiasis redaktorius, t. y. atsakingas už visą leidinį. Vis dėlto ir narių publikuoti prisiminimai⁶, ir archyvinė draugijos veiklos medžiaga rodo, kad abiem išleistais ir trečiuoju nespėtu išspausdinti *Metraščio* tomu rūpinosi V. Steponaitis. Pirmasis tomas buvo išleistas 1933 metais, kai jis ir buvo valdybos pirmininku. Metraštininkas tuomet buvo P. Galaunė. Jo nuomonė visais leidinių meninio apipavidalinimo klausimais apskritai buvo svari, jis buvo šios srities autoritetas. Leidžiant antrąjį *Metraščio* tomą (jis rengtas 1934–1936 metais, išspausdintas, kaip nurodyta šio leidinio pabaigoje, 1937 m. gegužę), V. Steponaitis buvo valdybos metraštininkas, taigi jam pagal draugijos taisykles ir priklausė rūpintis šiuo *Metraščio* tomu. Čia ypač išryškėjo V. Steponaičio reiklumas ir profesionalumas (žr. 1–2 priedus). Trečiojo tomo komplektavimas ir visi reikalai vėl gulė ant V. Steponaičio pečių (rašė laiškus įvairiems asmenims, ragindamas teikti straipsnius trečiajam tomui), nors jis net nebuvo trečiosios kadencijos (1937–1939) valdybos narys. Trečiąjį tomą (neišleista) padėjo rengti A. Rucevičius – jis buvo oficialus trečiosios kadencijos (1937–1939) metraštininkas, talkinęs ir kaip stilistas-redaktorius. Tai į jį dažniausiai ir kreipdavosi V. Steponaitis. Štai jau beveik turėdamas sukomplektuotą trečią *Metraščio* tomą, jis 1940 m. kovo 26 d. rašo laišką A. Rucevičiui dėl V. Burkevičiaus straipsnio redagavimo: „[...] žmonės parašo, kiti perskaito, o reikia parengti spaudai. Burkevičius spaudai gerokai nusidėjęs. Atsimenu, kad patsai pažadėjai rankraščius pataisyti. Taigi, būk geras Burkevičiaus pranešimą atsidėjęs peržiūrėti, ypač dėl terminų, nes jis pats juose nesusivaiko. [...] Daugumą sakinių reikia iš naujo perrašyti. Aš tik kai kur pažymėjau. Bandžiau taisyti, bet sugalvojau, kad patsai tą geriau atliksi. [...] Nepyk, kad pačiam tiek darbo duodu. Bet tai mūsų visų bendras reikalas, visų mūsų bendras darbas. O kai ištaisysi, duoki surinkti. Eilutės ilgumas, kaip II-me tome (I-me kiek ilgesnis). Netrukus šį tą ir daugiau prisiūsiu. Atsiprašau, kad duodu darbo, bet galiu kreiptis tik į patį, nes Jakšto Kaune nėra“ [28]. Kaip matome, redaguodavo ir pats V. Steponaitis, bet A. Rucevičiaus profesionalumą jis labai vertino. Atkreiptinas dėmesys ir į argumentą „tai mūsų visų bendras reikalas“, gražiai apibūdinantį V. Steponaitį kaip vadovą, gebantį vienyti kolektyvą bendram reikalui. Kitas dalykas, į kurį verta atkreipti dėmesį, – kad 1940 m. pavasarį *Metraščio* trečio tomo medžiaga jau buvo ne tik sukomplektuota, redaguojama, bet ir siunčiama į spaustuvę („kai ištaisysi, duoki surinkti“). Jeigu ne 1940 m. vasaros politiniai kataklizmai, *Metraščio* trečią tomą būtume turėję.

A. Rucevičius iš tikrųjų noriai ėmėsi redagavimo. Čia pavyzdys galėtų būti Tado Lomsargio straipsnis apie knygų įrišimą [16], parengtas pagal draugijos susirinkime 1939 m. balandžio 27 d. skaitytą pranešimą. Archyve yra T. Lomsargio originalas ir A. Rucevičiaus redaguotas, t. y. pataisytas ir naujai jo ranka perrašytas, 9 lapų tekstas [7]. Apskritai draugijos taisyklėse buvo nurodyta, kad „Visų draugijos leidinių leidimo darbus atlieka valdyba“ [80, 18, str. 26], bet, kaip matome, ne visada taip vyko, buvo ir nepakeičiamųjų. Toks buvo V. Steponaitis.

Vaižganto „Pragiedrulių“ fragmentus (*Milžinių dvasios*, 1935) spaudai parengė J. Balčiūnas-Švaistas. Tikėtina, kad kaip tik jis rūpinosi šia knyga iki pat jos išspausdinimo, bet apie tai daugiau žinių archyve nėra. Knyga, iliustruota A. Kučo tušo piešiniais (jų siūlomi variantai išlikę archyve [1]), buvo vertinama dvejopai – ir peikiama, ir giriama: vieni kritikavo dėl spaudos ir apipavidalinimo trūkumų (netinkamas popierius, prastas įrišas, A. Kučo iliustracijos nedera su tekstu ir pan.) [52], kiti teigė, kad knyga daro „visiškai jaukų meninį įspūdį“ [79].

Skaityti korektūras, be minėtų leidinių parengėjų, dažnai padėdavo P. Jakštas. Apie tai jis užsimena prisiminimuose: „Kai nueidavau į spaustuvę tikrinti paskutinę korektūrą, visada čia

6 P. Jakštas: „Faktiškasis visų Draugijos leidinių redaktorius buvo V. Steponaitis, o knygos meniniu apipavidalinimu daugiausia rūpinosi P. Galaunė“ [63, 51].

rasdavau ir palikdavau keletą spaustuves darbuotojų, kurie kolektyviai rūpinosi, kad spausdinys būtų švarus ir dailus“ [63, 52]. Korektūrą draugijos nariams teko skaityti ne tik lietuvių kalba, bet ir užsienio kalbomis – archyve yra išlikę 1937 m. Paryžiaus parodoje XXVII knygos mėgėjų eksponuotų knygų užrašų prancūzų kalba korektūriniai atspaudai [20]. Dabar jau sunku atsekti, kieno ranka jie daryti, bet aišku, jog visas draugijos branduolys gerai mokėjo po kelias užsienio kalbas, taigi, viskuo rūpinosi patys – dirbo kaip profesionali leidykla.

Spausdinimo problemos. Iš pradžių draugijos leidinius planuota spausdinti užsienyje (M. Urbšienė aiškinosi galimybes Prancūzijos spaustuvsė), bet pasirodė, kad tai būtų brangu. Vienintelis leidinys, išspausdintas užsienyje, Paryžiaus d'Art spaustuvsėje, – Vaižganto portretas (1933), sukurtas V. K. Jonyno. Portretas buvo sumanytas po Vaižganto mirties 1933 m. kaip pagarbos ženklas literatūros klasikui ir itin gerbtam draugijos nariui „užuojautos ir vainiko vietoj“, išleistas dideliu 1300 egzempliorių tiražu. Spausdinimas XXVII knygos mėgėjams atsiėjo 1300 frankų [19] (sąskaita išrašyta V. K. Jonyno vardu, nes visi su šio portreto spausdinimu Paryžiuje susiję reikalai buvo tvarkomi per jį – V. K. Jonynas tuo metu Paryžiuje studijavo, kaip jaunas gabus dailininkas buvo globojamas P. Galaunės ir tuo metu dar nebuvo draugijos narys, bet jau buvo sukūręs naują jos emblemą ir kitaip draugijai talkinęs).

Iš dešimties draugijos išleistų leidinių (žr. 3 priedą) didžioji dalis (septyni) buvo išspausdinti „Spindulio“ spaustuvsėje, tik popierius būdavo užsakomas iš užsienio. Štai M. Bulakos iliustruotai *Liūdnai pasakai* popierius buvo atsisiųsdintas iš Paryžiaus. „Spindulio“ spaustuvei išsiųstame specialiaame rašte buvo prašoma „kuo skubiausiai išrašyti tiems leidiniams [dviems knygoms Paryžiaus parodai] pagal pridėtus pavyzdžius nurodytą kiekį popieriaus. [...] Lietuvoje tokiems liuksusiniams leidiniams tuo tarpu popierio neišdirbama ir negalima gauti sandėliuose“ [40]. „Spindulio“ spaustuvsė tuo metu buvo viena didžiausių ir pajėgiausių Lietuvoje (veikė kaip akcinė bendrovė, turėjo iškiliosios spaudos, ofseto, giliaspaudės, cinkografijos technikos, knygrišyklą, joje veikė monetų kalykla). Šios akcinės bendrovės direktoriumi buvo draugijos narys K. Puida (1934 m. iš draugijos išstojo), spaustuvei vadovavo veiklus narys A. Rucevičius, o jos Grafikos skyriaus vedėjas, irgi aktyvus knygos mėgėjas, buvo J. Strazdas. „Spindulio“ spaustuvsėje buvo spausdinamos ne tik draugijos knygos. Čia buvo užsakoma spausdinti kvietimų į draugijos susirinkimus kortelių, vokų su draugijos emblema ir kitokių raštvedybai reikiamų dalykų (500 egzempliorių kvietimų kortelių 1938 m. kainavo 16 Lt [26]).

Vis dėlto spausdinant leidinius „Spindulio“ spaustuvsėje, neišvengta nesusipratimų ir „gamybinio broko“. Kaip minėta, kaip tik 1937-ieji draugijai buvo karščiausi leidybos metai – tuo pačiu metu teko rūpintis trimis leidiniais, juolab, kad du iš jų buvo numatyti eksponuoti Paryžiaus parodoje. Kaip savo laiškuose rašė A. Rucevičius (žr. 1–2 priedus), spaustuvsėje visi labai stengėsi, „kad tik gražiau savo darbą atliktų, neapsiriktų ir t. t.“ [5]. Deja, apsiriko: „Mašinistas blogai apskaitė popierių, tikriau pasakius – per mažai suskaitė lankų skaičių, popierių padalino ir vienam lankui neužteko prancūziško popieriaus. Bet dar buvo likę 9 lapai, maniau parodai nors 8–9 knygas pagaminti, bet, galų gale, ir šį sugadino... [...] Kai priėjau prie viršelio spausdinimo – pasirodė, kad ir tenai tik 18 lapų belikę vietoj 80 lapų... Nors į žemę lįsk iš apmaudo!“ [4]. Žodžiu, pritrūko geresnio popieriaus ir lankams, ir viršeliams. Emocingi, su šypsena parašyti A. Rucevičiaus, „Spindulio“ spaustuvsės vedėjo, besiguodžiančio dėl dviejų parodinių draugijos leidinių spausdinimo nesėkmių, laišakai kolegoms liudija bendrą XXVII knygos mėgėjų darbo atmosferą, išryškina draugijos autoritetus ir gebėjimą mobilizuotis bendram tikslui. Matyt, norėdami išvengti galimos V. Steponaičio „rūstybės“, leidybinis draugijos branduolys (A. Rucevičius, P. Galaunė, V. Cimkauskas ir K. Bizauskas) tuoj pat po išsiųsto A. Rucevičiaus laiško apie spaudos nesėkmes išvyko į Birštoną pas ten besigydžiusį V. Steponaitį *tête-à-tête* aptarti spausdinimo

reikalų. „Buvome nuvykę į Birštoną pas Vytautą; labai kukliai, bet nuotaikingai praleidome dieną.“ – taip apie išvyką atvirlaiškyje valdybos pirmininkui J. Balčiūnui, tuomet atostogavusiam Zarasuose, referavo A. Rucevičius [3].

Nuogaustai, kokia bus V. Steponaičio reakcija į minėtas dviejų knygų spausdinimo nesėkmes, būta pagrindo. Mat ką tik ten pat spausdinant antrą *Metraščio* tomą, dėl korektūros ir kitokių spaustuvės klaidų V. Steponaitis „Spindulio“ spaustuvės vadovybei net buvo įteikęs „notą“. Šio rašto tonas griežtas: „Aišku, kad ką nors spausdindamas aš negaliu nuolatos spaustuvejė būti ir nurodinėti net dėl mažiausios smulkmenos. O metraščių spausdinant tokių dalykų buvo apščiai ir jei kas buvo nevykusiai, tai stengiasi man primesti. [...] turėtų spaustuvės direkcija žinoti ir įtikinti rinkėjus, tikrintojus ir visus kitus, kad tiksliau teksto laikytųsi“ [31]. Kaip tik šį griežtą kreipimąsi A. Rucevičius mini laiške J. Balčiūnui: „Buvo klaidų ir su *Metraščio* spausdinimu, spaustuvė net gavo notą iš Steponaičio, žinoma, tos notos rekošetas man taikintas. Juk spaustuvės vadovybė tam ir yra, kad ją visi bartų ir kolytų“ [4] (žr. 1 priedą). Iš tikrųjų *Metraščio* antrame tome likę nemažai korektūros klaidų (jos ypač krenta į akis „Turinio“ puslapiuose), perfekcionistą V. Steponaitį tai labai žeidė.

Popieriaus parinkimo rūpesčiai taip pat gulė ant XXVII knygos mėgėjų pečių. Antai leidžiant trečią *Metraščio* tomą, 1940 m. gegužės 3 d. akcinė bendrovė „Spindulys“ išsiuntė pageidauto popieriaus pavyzdžius („Malonėkite aprobuoti pavyzdžius ir mums pranešti, ar popierius atitiks Jūsų reikalavimus.“ [8]). V. Steponaičio atsakymas buvo griežtas: „Dargi nespauštuvininkas tuojau pasakys, kad atsiųsti ne tie popieriaus pavyzdžiai. Nekalbėdamas apie aprobavimą, prašau pranešti ar galima gauti popieriaus pagal prašytus pavyzdžius. Gal atsakytų autoritetingesnis asmuo, negu gegužės 3 d. laišką pasirašęs. [Parašas] plk. ltn. [Steponaitis]“ [29]. Šis griežtas atsakymas gerai apibūdina V. Steponaitį kaip leidybos profesionalą.

Platinimas. Aptardamas draugijos leidybos repertuarą, apie leidinių platinimo problemas savo studijoje yra užsiminęs V. Žukas [84, 200–207]. Čia mėginsiu kiek plačiau stabtelėti prie kai kurių iš jų.

Visi išleisti leidiniai pirmiausia būdavo paskirstomi nariams. Jie savo leidinius gaudavo išspausdintus geresniame popieriuje, šie leidiniai buvo numeruojami romėniškais skaitmenimis (kiekvienas gaudavo savo asmeniniu numeriu pažymėtą egzempliorių). Tokiam pavardžių ir numerių įrašymui būdavo samdomas „graveris“, jam už šį darbą atlyginama [24]. Arabiškais skaitmenimis pažymėti egzemplioriai buvo skirti platinti. Pavyzdžiui, *Metraščio* pirmo tomo (1933) tiražas buvo 312 egzempliorių. Egzemplioriai, pažymėti I–XXVII numeriais, buvo skirti draugijos nariams, XXVIII ir XXIX – draugijos bibliotekai. 271 arabiškais skaitmenimis numeruotas egzempliorius buvo skirtas parduoti ir dovanoti. Likę 12 egzempliorių buvo nenumeruoti. 1934 m. sausio 19 d. valdybos posėdyje [43] buvo konstatuota, kad *Metraščio* pirmo tomo leidyba kainavo 5 208 Lt, vieno tomo savikaina – 19, 22 Lt. Nutarta iš platinimui skirto tiražo nemokamai išsiųsti Nr. 1 pažymėtą egzempliorių Respublikos prezidentui Antanui Smetonai, Nr. 3 – Užsienio reikalų ministrui Dovui Zauniui. Nemokamai egzemplioriai buvo išsiųsti ir draugijos bičiuliams bibliofilams bei bičiuliškoms institucijoms: Nr. 88 – Kaziui Šimoniui, Nr. 122 – „Aušros“ muziejui, Nr. 187 – V. K. Jonynui.

Platinama buvo visoje Lietuvoje. Draugija gaudavo laiškų su prašymais atsiųsti *Metraščių* į Raseinių, Rokiškio, Panevėžio gimnazijas (archyve yra tokių laiškų). Be mokytojų, XXVII knygos mėgėjų leidinių prašydavo atsiųsti kunigai. Štai 1934 m. *Metraščio* pirmo tomo prašė Šeduvos kunigas M. Karosas [17], 1936 m. vasario 3 d. keturios draugijos knygos išsiųstos į Kupiškį kunigui Baltrimui [30]. V. Biržiška pranašiskai yra išsitaręs, kad „Metraščių platinti nereikėtų skubėti, nes ateity jo kaina kils“ [49]. Iš tikrųjų, 1940 m. draugiją panaikinus, buvo konsta-

tuota, kad liko neišplatintų jos leidinių [33], bet *Metraščio* pirmojo tomo ten paminėta nėra. Vadinasi, jis pasklido po Lietuvą ir buvo skaitomas. Patikimos informacijos, pas kokius skaitytojus jis pateko, teikia *Metraščio* antro tomo skyrelis „XXVII knygos mėgėjų Metraščio I-jo tomo savininkai“. Jame suregistruota šio *Metraščio* 235 egzempliorių sklaida [81]. Sąrašas rodo, kad 16 *Metraščio* egzempliorių pateko į įvairias institucines bibliotekas (trys iš jų – Šiauliuose, t. y. ten, kur būta gerų draugijos bičiulių), kiti – į asmenines. Jų savininkai buvo įvairių visuomenės sluoksnių atstovai: mokslo (pavyzdžiui, Augustinas Janulaitis, Konstantinas Jablonskis, Petras Avižonis, Steponas Kolupaila ir kt.), politikos (Martynas Yčas, Kazys Grinius, Stasys Raštikis ir kt.), meno (Balys Sruoga, Kazys Šimonis, Karolis Reisonas) ir kt. Aštuoni egzemplioriai buvo išsiųsti į užsienį (Švediją, Norvegiją, Daniją, JAV, tuometį Leningradą, Maskvą).

Leidinių platinimas būdavo pabrėžiamas ir metiniuose draugijos susirinkimuose atsiskaitant už finansinius metus – pažymima, kas ir kiek yra išplatinę leidinių. Antai per 1937-uosius V. Cimkauskas išplatino leidinių už 1 413, 50 Lt, V. Steponaitis – už 814 Lt, A. Rucevičius – už 190, 50 Lt, šiaurietis bibliofilas Vladas Zdzichauskas – už 80 Lt, P. Galaunė – už 76, 80 Lt, šiaurietis Peliksas Bugailiškis – už 40 Lt. [32]. Kaip matome, platinimu rūpinosi ne tik patys nariai, bet ir draugijai nepriklausantys, bet prijauciantys bibliofilai iš kitų Lietuvos miestų, su kuriais buvo užsimezgę bičiuliški ryšiai. Vis dėlto daugiausia šiame darbe pasižymėjo V. Cimkauskas ir V. Steponaitis.

Platinti išleistus leidinius buvo siūloma ir platinimo tarnyboms, pavyzdžiui, dėl *Liūdnos pasakos* ir *Gulbės karaliaus pačios* buvo kreiptasi į „Mokslo“ knygyną [39]. Ypač nesisekė platinti minėto Vaižganto portreto (1933). Jis buvo įdėtas ne tik į *Metraščio* pirmą tomą, bet ir mėgintas platinti atskirai (kaina 2,5 Lt). 1936 m. kovo 17 d. valdyba kreipėsi į Švietimo ministeriją, siūlydama pirkti Vaižganto portretą jau tik po 1 Lt už egzempliorių, taip pat siūlė mokykloms įsigyti Vaižganto *Milžinų dvasias* (1935) [35]. Bet Vaižganto portreto Švietimo ministerija pirkti mokykloms nepanoro – jis mat pernelyg mažo formato, netinka klasėse iškabinti. „Portretą tamstoms gražiname“, – pareiškė Liudas Gira, Knygų leidybos komisijos sekretorius [14]. O *Milžinų dvasių* ministerija pati pirkti irgi negalinti, ji tik gali rekomenduoti mokykloms šią knygą įsigyti [14]. Taip, draugiją panaikinus, 1940 m. lapkritį dar buvo likę 897 Vaižganto portreto egzemplioriai [33].

Kaip sekėsi platinti J. Biliūno *Liūdną pasaką*, rodo šio leidinio sklaidos sąrašas, vestas 1937–1939 m. [15]. Jame iš viso įrašyta tik 30 parduotų ar dovanotų egzempliorių: keturi egzemplioriai paskirti Užsienio reikalų ministerijai reprezentacijos tikslais, vienas – dovanai Talino bibliofilams, vienas išsiųstas Torunės Koperniko universiteto bibliotekai, kitus pirko įvairūs asmenys po 20 Lt. Žiūrėdami į 1940 m. „Draugijos turto perdavimo Kauno valstybiniam Kultūros muziejui aktą“, matome, kad kaip tik *Liūdnos pasakos* liko daugiausia neišplatintų egzempliorių: iš 300 išspausdintų buvo likę 159 egz. ant prastesnio popieriaus ir 5 egz. – ant prabangaus, t. y. beveik pusė viso tiražo. Taip pat apie pusę tiražo liko ir *Metraščio* antrojo tomo (136 egz.) bei *Gulbės karaliaus pačios* (116 egz. ant paprasto popieriaus ir 7 egz. – ant geresnio) [33]. Kaip rašė V. Žukas, „[k]nygos sunkiai buvo perkamos dėl jų brangumo. Antra vertus, ne visi leidiniai galėjo sudominti skaitytojus savo tematika. Reikšmingesni savo turiniu buvo „Metraščiai“, tad jie ir paklausą turėjo didesnę, ypač 1-asis tomas. Kiti leidiniai buvo mažiau svarbūs“ [84, 218–219].

Ir patys XXVII knygos mėgėjai suprato, kad jų leidinių sklaida vyksta sunkiai. Norėdami ją paspartinti, 1938 metais, jau po Paryžiaus parodos laurų, jie išleido reklaminį lankstinį (žr. 3 priedo nr. 10), dabar sakytume, ėmėsi reklaminės strategijos. Lankstinio tekstą – kreipimąsi į visuomenę raginant pirkti draugijos leidinius – verta pacituoti visą:

„XXVII knygos mėgėjai, išeidami iš savo tiesioginio tikslo – kultivuoti dailiąją knygą ir ugdyti jos pamėgimą Lietuvoje – yra išleidę keletą originalių meniškai atliktų leidinių. XXVII Knygos Mėgėjų Draugija, norėdama, kad dailiosios knygos pamėgimas neapsirėžtų tiktaisiaurame ratelyje, bet kuo plačiausiai pasklistų mūsų visuomenėje, šiuo kreipiasi į Tamstą, tikėdamasi palankumo savo idėjai, ir siūlo susipažinti su jos leidiniais, paskiausiai išleistais. Draugija toliau galės tokius leidinius leisti tik tada, jeigu ligi šiol išleistieji jos leidiniai visuomenėje ras pritarimo ir bus perkami, o tatai leis Draugijai didinti savo leidinių skaičių, progresuoti ir plėstis užsibrėžtoje srityje. Kiekviename kultūringame krašte dailioji knyga yra vienas iš ryškiausių tos kultūros požymių, dėl to svarbu, kad tas XXVII Knygos Mėgėjų darbas būtų visų supastas ir remiamas.“

Toliau lankstinyje pateikiamas išleistų leidinių sąrašas (8 pozicijos) su nurodytomis jų kainomis. Nėra tik *XXVII knygos mėgėjų įstatų ir reguliavimo* (1933), nes šis leidinys viešai platinamas nebuvo, jį nemokamai, kaip dovaną, gaudavo tik draugijos ar kitų bibliofilų draugijų nariai bei jai prijauciantys. Pavyzdžiui, šie įstatatai buvo išsiųsti į Vilnių ten gyvenusiam Vilniaus Stepono Batoro universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėjui telšiškiui Mykolui Brenšteiniui (Michał Brensztejn, 1874–1938). Jis buvo bibliofilas, kultūros istorikas, daug nuveikęs lituanistikos baruose. Nors tarpukariu Lietuva ir Lenkija neturėjo diplomatinių santykių, kultūriniai mainai vyko. Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekoje saugomas M. Brenšteino pasirašytas egzempliorius (saugojimo šifras 2-LK-30/3181) liudija, kad šiuos įstatus jis skaitė lietuvių kalba, nesuprantamus žodžius pieštuku žymėjosi lenkų kalba, komentavo tekstą, o gale esamą XXVII knygos mėgėjų sąrašą pieštuku papildė žiniomis apie kiekvieną vėliau įstojusį narį, taigi nuolatos sekė kauniškės bibliofilų draugijos veiklą. Draugijos leidiniais buvo keičiamasi ir su kitais užsienio bibliofilais.

Pripažindami, kad išleistų leidinių platinimas vyko sunkiai, turėtume nepamiršti, kad visą šį ir leidybos, ir sklaidos darbą dirbo žmonės saviveiklininkai, entuziastai, eikvodami savo laiką, kurį šiaip būtų galėję skirti tiesioginiam profesiniam darbui ar laisvalaikiui, negaudami už tai jokio atlygio. Kita vertus, tektų sutikti su V. Žuku, kad bibliofiliniai leidiniai sunkiai skynėsi kelią į visuomenę – įvertinti jų reikšmę ji dar nebuvo pajėgi.

Draugijos panaikinimas. Kada draugija buvo panaikinta? Žiedūnė Zaveckienė [82], Birutė Butkevičienė [54], G. Raguotienė [73, 88], I. Korsakaitė [66, 102] ir daugelis kitų teigia, kad draugija, kaip ir visos kitos tuo metu Lietuvoje veikusios draugijos, Vidaus reikalų ministro nutarimu buvo panaikinta 1940 m. liepos 26 dieną. Ši žinia paimta iš V. Žuko studijos [84, 219], bet iš tikrųjų uždarymo diena yra ne 1940 m. liepos, o rugpjūčio 26-oji. Kaip tik taip nurodyta ir V. Žuko studijos išnašose (1940.VIII.26), tik tekste įsivėlusio korektūros klaida: romėniškais skaitmenimis pažymėtas aštuntas mėnuo tekste virto septintu. Ši klaida plačiai paplito vėlesniuose tekstuose apie XXVII knygos mėgėjus.

Dar iki 1940 m. rugpjūčio 26 d. buvo naivių mėginimų oficialiai pratęsti draugijos veiklą. Archyve išlikęs V. Steponaičio ir V. Cimkausko 1940 m. liepos 2 d. prašymas Vidaus reikalų ministrui Mečislovui Gedvilui leisti ir toliau XXVII knygos mėgėjams veikti, ir vėlesnis V. Cimkausko prierašas: „1940.VIII.26 d. V.R.M. nutarimu Draugija uždaryta“ [23]. Spaudoje 1940 m. rugsėjo 27 d. buvo paskelbta, kad visas draugijos turtas perduodamas LTSR dailininkų sąjungai [9]. V. Steponaitis rašė įvairius prašymus oficialiems asmenims ir įtikinėjo, kad „dėl turto specifškumo“ toks paskirstymas nelogiškas. Tik jo dėka archyvas pateko į Vytauto Didžiojo universitetą Kaune (šeštajame dešimtmetyje buvo perduotas dabartinei Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekai), o biblioteka – į Valstybinę Čiurlionio galeriją (dabar – Nacionalinį M. K. Čiurlionio dailės muziejų) [18]. 1940 m. pirmojo pusmečio draugijos veiklos dokumentų jau nespėta

sutvarkyti ir įrišdinti – įteikti Taduui Lomsargiui (pirmieji trys archyvo tomai – jo įrišti). Neišliko, o gal ir nebuvo parašytas ir paskutinio posėdžio 1940 m. gegužės 27 d. protokolas⁷. Archyve (LMAVB RS, F 59-242, lap. 11) yra tik šio posėdžio dalyvių sąrašas (parašai). Dalyvavo 11 narių – draugijos branduolys, aktyviausieji. Iki liepos – draugijos narių represijų pradžios – bebuvo likę vos daugiau kaip mėnuo.

Išvados. Aptarus XXVII knygos mėgėjų leidybinę veiklą, galima teigti, kad ši bibliofilų draugija veikė kaip profesionali leidykla: gebėjo patys organizuoti redakcinį, gamybinį, spaustuvinį darbą, susirinkimuose kartu spręsti repertuaro formavimo klausimus. Nors tai buvo savi-veiklinė organizacija, jos leidybinė veikla buvo grindžiama atsakingumu, reiklumu ir profesionalumu – visos leidybos grandys (redakcinis darbas, spaustuvinė veikla, platinimas) veikė darniai.

Draugijos archyvas liudija, kad XXVII knygos mėgėjų leidybinėje veikloje visi finansiniai veiksmai buvo dokumentuoti ir griežtai prižiūrimi: revizijos komisija nuosekliai tikrindavo pajamų ir išlaidų balansą, archyve liko finansinio atsiskaitymo dokumentai. Apsirikimai sudarė veikiau išimtį, nei taisyklę. Už visus finansinius reikalus buvo atsiskaitoma metiniuose visuotiniuose draugijos susirinkimuose.

Leidinių spausdinimas buvo prižiūrimas draugijos narių, bet nemalonių apsirikimų bei kitokių gamybos riktų neišvengta. Nors išleistiems leidiniams platinti dėta nemažai pastangų, vis dėlto 1940 m. draugiją uždarius, beveik pusė pastarųjų penkerių metų leidybos produkcijos tiražo buvo likusi neparduota. Tai jokiū būdu nėra priekaištas draugijai, neva rodantis leidybos produkcijos nepaklausumą. Taip būtų galima kalbėti nebent tik apie tiražinius (eilinius), o ne apie bibliofilinius leidinius, kuriuos leido XXVII knygos mėgėjai – tik laikas gali išryškinti jų vertę.

XXVII knygos mėgėjų leidiniai – pirmieji lietuviškieji bibliofiliniai leidiniai (numeruoti, nedidelio tiražo, dalis spausdinta ant geresnio popieriaus). Du leidiniai, 1937 m. eksponuoti Paryžiaus moderniojo meno ir technikos parodoje (dailininkai Viktoras Petravičius ir Mečislovas Bulaka), gavo aukščiausius apdovanojimus. Diplomu už šių leidinių leidybą apdovanojta ir draugija. Jos rūpesčiu ugdyti knygos kultūrą užsikrėtė ir kitos to meto Lietuvos leidyklos. XXVII knygos mėgėjų leidybinė veikla turėjo neabejotinos reikšmės tolesnei lietuvių knygos meno raidai.

Leidybinės veiklos barus numatė draugijos įstatai ir vidaus taisyklės, bet, kaip matėme, daug ką lėmė ir pasiaukojantis pačių narių entuziazmas. Tai didelis XXVII knygos mėgėjų valdybos, pirmininkų ir veiklių narių nuopelnas. Vis dėlto draugijos ir jos leidybinės veiklos *spiritus movens* visus metus buvo Vytautas Steponaitis: jo reiklumas ir griežtumas siekiant, kad knyga būtų graži, suprantamas ir pateisinamas. Nors draugijos leidiniai ir turi tam tikrų trūkumų (spausdinimo, korektūros klaidų ir pan.), iš bendros to meto Lietuvos leidybos aplinkos jie išsiskiria dailia išvaizda (dizainu) ir turiniu, t. y. žinojimu, kokiam žanrui kokį rūbą suteikti, kokios šrifto, formato, popieriaus ir kitos apipavidalinimo dermės būtinos gražiai knygai, kad apie ją būtų galima pasakyti Marijos Urbšienės žodžiais: „Graži knyga yra neabejotinai meno kūrinys“.

Jeigu 1940 m. vasarą draugijos veikla dėl sovietų okupacijos nebūtų nutrūkusi, būtume sulaukę ir trečio *Metraščių* tomo. Geriausias šios draugijos istorinės veiklos įprasminimas būtų buvusi jos leidybinės veiklos taša. Priederme ir tam tikru paminklu tarpukario bibliofilams

7 P. Jakštas savo prisiminimuose teigia, kad paskutinis XXVII knygos mėgėjų posėdis vyko 1940 m. sausio 27 d. Vilniuje pas K. Bizauską, dabartinėje prezidentūroje [61, 114–115; 63, 43]. Iš tikrųjų metinis jubiliejinis susirinkimas 1940 m. sausio 27 d. vyko Kaune, Urbšių bute (buvo išspausdinti specialūs kvietimai). 1940 m. vasario 27 d. buvo surengta ekskursija į Vilnių, vakare vyko susirinkimas pas K. Bizauską dabartinėje prezidentūroje. Paskutiniame (dokumentuotame) draugijos posėdyje gegužės 27 d. dalyvavo ir P. Jakštas – yra jo parašas.

entuziastams galėjo tapti iš archyvų surinkta ir paskelbta kad ir ne visa, bet didžioji dalis nespėto išleisti trečio *Metraščių* tomo medžiagos. Bendravardė 1993 m. atkurtoji XXVII knygos mėgėjų draugija to nesiekė ir nedarė (vienintelis jos nuopelnas – fotografuotiniu būdu perleisti pirmieji du *Metraščių* tomai). Tarpukariu aukštai iškeltos bibliofilijos ir knygotyros kartelės ji negeba išlaikyti (naujieji trečias–šeštas *Metraščių* tomai – be koncepcijos, be redagavimo, be deramo leidybinio parengimo), taigi apie tarpukario XXVII knygos mėgėjų leidybinės veiklos tąsą kalbėti neišeina.

ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

1. *A. Kučo iliustracijų atspaudai*. [Kaunas, 1935]. LMAVB RS, F59-240.
2. *A. Mošinskio laiškas V. Cimkauskui*. Berlynas, 1931-03-23. LMAVB RS, F59-28, lap. 45.
3. *A. Rucevičiaus atvirlaiškis J. Balčiūnui į Zarasus*. Kaunas, 1937-07-02. LMAVB RS, F59-201, lap. 154.
4. *A. Rucevičiaus laiškas J. Balčiūnui*. Kaunas, 1937-06-20. LMAVB RS, F59-201, lap. 148.
5. *A. Rucevičiaus laiškas V. Steponaičiui*. Kaunas, 1937-06-22. LMAVB RS, F59-201, lap. 150.
6. *A. Rucevičiaus raštelis dėl permokų „Spindulio“ spaustuvei*. Kaunas, 1938-11-08. LMAVB RS, F59-255, lap. 20.
7. *A. Rucevičiaus redaguotas T. Lomsargio pranešimo tekstas*. Kaunas, 1940. LMAVB RS, F59-252, lap. 19.
8. *Akcinės bendrovės „Spindulys“ raštas pulk. V. Steponaičiui*. Kaunas, 1940-05-03. LMAVB RS, F59-242, lap. 54.
9. *Iškarpa iš 1940 m. rugsėjo 27 d. dienraščio „Darbo Lietuva“ apie uždarytų draugijų turto paskirstymą*. LMAVB RS, F59-243, lap. 4.
10. *Kasa. XXVII knygos mėgėjai*. [Kaunas], 1931–1940. LMAVB RS, F59-251.
11. *Kauno miesto ir apskrities viršininko leidimas surengti pil. K. Puidai susirinkimą*. Kaunas, 1930-10-21. LMAVB RS, F59-3, lap. 8.
12. *Kvietimas į steigiamąjį draugijos susirinkimą*. Kaunas, 1931-01-10. LMAVB RS, F59-11, lap. 25.
13. *Kvity knygelės*. Kaunas, 1930–1940. LMAVB RS, F59-264, lap. 1–9.
14. *Lietuvos Respublikos Švietimo ministerijos raštas*. Kaunas, 1936-04-01. LMAVB RS, F59-156, lap. 255.
15. *„Liūdno pasakos“ platinimo sąrašas*. Kaunas, 1937–1939. LMAVB RS, F59-241, lap. 28.
16. LOMSARGIS, Tadas. *Apie knygų įrišimą*. Kaunas, 1939. LMAVB RS, F59-252, lap. 11–18.
17. *M. Karoso laiškas XXVII knygos mėgėjams*. Šeduva, 1934-01-05. LMAVB RS, F59-88, lap. 261.
18. *Nuorašas iš „Nebeveikiančių draugijų turto paskirčiai nustatyti komisijos“ 1940 m. spalio 15 d. protokolo*. LMAVB RS, F59-243, lap. 2–3.
19. *Paryžiaus meno spaustuvių sąskaita*. Paryžius, 1933-07-11. LMAVB RS, F59-250, lap. 26.
20. *Paryžiaus parodoje eksponuotų knygų užrašų prancūzų kalba korektūriniai atspaudai*. Kaunas, 1937. LMAVB RS, F59-241, lap. 37–39.
21. *Pranešimas pulkininkui leitenantui Vytautui Steponavičiui dėl XXVII knygos mėgėjų draugijos įstatų registravimo*. Kaunas, 1930. LMAVB RS, F59-5, lap. 14.
22. *Prašymas Kooperacijos bankui perkelti draugijos lėšas į Liaudies kultūros fondo einamąją sąskaitą*. Kaunas, 1940-10-29. LMAVB RS, F59-246, lap. 6.
23. *Prašymas Vidaus reikalų ministrui leisti XXVII knygos mėgėjams toliau veikti*. Kaunas, 1940-07-02. LMAVB RS, F59-243, lap. 1.
24. *Sąskaita Antanui Rūkštelei už knygų vardinius užrašus ir numeraciją*. Kaunas, 1933-01-24. LMAVB RS, F59-250, lap. 17.
25. *Sąskaita V. Kuprevičiui*. Kaunas, 1933-03-27. LMAVB RS, F59-250, lap. 23.
26. *„Spindulio“ spaustuvių sąskaita*. Kaunas, 1938-06-14. LMAVB RS, F59-255, lap. 16.

27. V. Petravičiaus laiškas dėl honoraro už knygą „Gulbė karaliaus pati“. Kaunas, 1937-03-11. LMAVB RS, F59-238, lap. 33.
28. V. Steponaičio laiškas A. Rucevičiui. [Vilnius], 1940-03-26. LMAVB RS, F59-242, lap. 40.
29. V. Steponaičio laiškas „Spindulio“ spaustuvės direktoriui. Kaunas, 1940-05-04. LMAVB RS, F59-242, lap. 57.
30. V. Steponaičio laiškas kunigui Baltrimui į Kupiškį. Kaunas, 1936-02-03. LMAVB RS, F59-143, lap. 219.
31. V. Steponaičio raštas „Spindulio“ spaustuvės vedėjui A. Rucevičiui. Kaunas, 1937-06-15. LMAVB RS, F59-201, lap. 138.
32. XXVII knygos mėgėjų draugijos 1937 m. pinigine apyskaita. Kaunas, 1938-01-27. LMAVB RS, F59-238, lap. 69.
33. XXVII knygos mėgėjų draugijos turto perdavimo Kauno valstybiniam Kultūros muziejui aktas. Parašai: V. Steponaitis, V. Cimkauskas, P. Galaunė. Kaunas, 1940-11-27. LMAVB RS, F59-247, lap. 10.
34. XXVII knygos mėgėjų įstatai. Kaunas, 1930. LMAVB RS, F59-6, lap. 17.
35. XXVII knygos mėgėjų laiškas Švietimo ministerijai. Kaunas, 1936-03-17. LMAVB RS, F59-150, lap. 241.
36. XXVII knygos mėgėjų nario mokesčio įmokų sąrašas. Kaunas, 1940. LMAVB RS, F59-242, lap. 48.
37. XXVII knygos mėgėjų narių sąrašas. Kaunas, 1936-02-27. LMAVB RS, F59-146, lap. 231.
38. XXVII knygos mėgėjų pareiškimas Lietuvos bankui dėl darbo pajamų mokesčio įmokų. Kaunas, 1933-12-12. LMAVB RS, F59-88, lap. 269.
39. XXVII knygos mėgėjų raštas „Mokslo“ knygynui. Kaunas, 1938-03-04. LMAVB RS, F59-241, lap. 13–16.
40. XXVII knygos mėgėjų raštas „Spindulio“ spaustuvei. Kaunas, 1937-03-08. LMAVB RS, F59-201, lap. 98.
41. XXVII knygos mėgėjų valdybos laiškas V. Petravičiui. Kaunas, 1937-10-10. LMAVB RS, F59-208, lap. 197.
42. XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1933-10-22. LMAVB RS, F59-88, lap. 266.
43. XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1934-01-19. LMAVB RS, F59-97, lap. 287.
44. XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1935-02-01. LMAVB RS, F59-101, lap. 12.
45. XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1936-10-30. LMAVB RS, F59-103, lap. 39.
46. XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1936-12-01. LMAVB RS, F59-103, lap. 41.
47. XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1937-07-12. LMAVB RS, F59-191, lap. 14.
48. XXVII knygos mėgėjų valdybos raštas Paryžiaus Moderniojo meno ir technikos parodos Lietuvių sekcijos vykdomajam komitetui. Kaunas, 1937-03-17. LMAVB RS, F59-201, lap. 101.
49. XXVII knygos mėgėjų visuotinio susirinkimo protokolas. Kaunas, 1934-01-27. LMAVB RS, F59-98, lap. 1.

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

50. Algos ir kainos tarpukario Lietuvoje. In: *Pinigų muziejus* [interaktyvus] [žiūrėta 2020-03-30]. Interneto prieiga: <http://www.pinigumuziejus.lt/lt/algos-ir-kainos-tarpukario-lietuvoje-1/>.
51. BALTRONAITĖ, Jurgita. XX amžiaus Lietuvos bibliofilai: J. Kirlys, V. Burkevičius, P. Jakštas. *Knygotyra*, 1998, t. 34, p. 74–123. ISSN 0204-2061.
52. BIČIŪNAS, Vytautas. Ar tai iš tikrųjų pavyzdingoji knyga? Parašas: V. B-nas. *Literatūros naujienos*, 1935, kovo 15, nr. 6, p. 4.
53. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Kūrybinė bibliofilijos erdvė Lietuvos Respublikoje (1930–1940). *Knygotyra*, 2007, t. 48, p. 149–171. ISSN 0204-2061.
54. BUTKEVIČIENĖ, Birutė. Atkurtoji XXVII knygos mėgėjų draugija: darbai ir siekiai. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 133–146. ISSN 0204-2061.
55. Chronika. In: *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas: [XXVII knygos mėgėjų draugija], 1937, t. 2, p. 179.
56. „XXVII knygos mėgėjai“. Parašas: Alg. *Lietuvos aidas*, 1931, saus. 9, nr. 6, p. 5.
57. 27 narių klūbas [sic]. *Diena*, 1931, saus. 11, nr. 2 (126), p. 1.
58. GALAUNĖ, Paulius. Kaip gimė ir veikė XXVII knygos mėgėjų draugija. *Bibliotekų darbas*, 1976, nr. 10, p. 32–36. ISSN 0135-6143.
59. ILGIEWICZ, Henryka. Towarzystwo XXVII Miłośników Książki w Kowniu (1930–1940). *Z Badań nad Książką i Księgozbiórami Historycznymi*, 2017, t. 11, p. 193–216. ISSN 1897-0788.

60. Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos archyvo. Parengė Jolita Andriukaitienė, Eglė Dikavičienė, Marta Fominaitė, Božena Voitkevič. *Knygotyra*, 2014, t. 63, p. 288–305. ISSN 0204-2061.
61. JAKŠTAS, Petras. XXVII knygos mėgėjų draugija. In: JAKŠTAS, Petras. *Knygos*. Vilnius: Petro ofsetas, 2003, p. 91–121. ISBN 9955-534-31-1.
62. JAKŠTAS, Petras. Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos nario prisiminimų. *Bibliotekų darbas*, 1988, nr. 3, p. 33–34; nr. 4, p. 32–36. ISSN 0135-6143.
63. JAKŠTAS, Petras. Kas buvo XXVII knygos mėgėjai. In: *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas: V. Staniulio knygynas, 2004, t. 3, p. 17–66. ISBN 9986-667-26-7.
64. JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. Bibliofilo knyga. In: JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. *Lietuvos grafika, 1918–1940*. Vilnius: E. Karpavičiaus leidykla, 2008, p. 105–132. ISBN 978-9955-9650-9-1.
65. KAUNAS, Domas. *Knygos kultūros karininkas [Petras Jakštas]*. Vilnius: Valstybės žinios, 2004. 203 p. ISBN 9986-18-128-3.
66. KORSAKAITĖ, Ingrida. XXVII knygos mėgėjai ir lietuvių knygos menas. In: *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas: V. Staniulio knygynas, 2004, t. 3, p. 83–105. ISBN 9986-667-26-7.
67. LIEPAITĖ, Inga. *Lietuvos bibliofilijos būties ir idėjų raiška sovietmečiu: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013. 280 p.
68. MAŽRIMIENĖ, Vida. XXVII knygos mėgėjų draugija ir jos reliktai Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. *Lietuvos muziejų rinkiniai*, 2002, nr. 1, p. 32–35. ISSN 1822-0657.
69. MISIŪNAS, Remigijus. Leidyba prieškario ir šiandienos Lietuvoje: patirties lyginamoji analizė. *Knygotyra*, 2014, t. 62, p. 273–289. ISSN 0204-2061.
70. MULEVIČIŪTĖ, Jolita. *Modernizmo link: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje, 1918–1940*. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2001. 223 p. ISBN 9986-9245-3-7.
71. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Bibliofilas Viktoras Cimkauskas. In: RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Mylėje knyga*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2015, p. 110–121. ISBN 978-609-405-117-3.
72. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Marija Urbšienė (1895–1959) – bibliofilė. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 214–221. ISSN 0204-2061.
73. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Vytautas Steponaitis. Gyvenimo žingsniai. In: RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Mylėje knyga*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2015, p. 80–97. ISBN 978-609-405-117-3.
74. STEPONAITIS, Vytautas. Bibliofilų dėmesiai. *Gaisai*, 1930, nr. 4, p. 376–377.
75. URBŠIENĖ, Marija. Bibliofilai. *Gaisai*, 1930, nr. 5, p. 82–87.
76. URBŠIENĖ, Marija. Lietuviškos knygos estetiškumas ir praktiškumas. *Židinys*, 1929, nr. 11, p. 336–342.
77. URBŠIENĖ, Marija. Patarimai bibliofilams. *Gaisai*, 1931, nr. 1, p. 71–73.
78. URBŠIENĖ, Marija. Prancūzų bibliofilų draugijos. *Gaisai*, 1930, nr. 6, p. 179–183.
79. Vaižgantas. Milžinų dvasios: [recenzija]. Parašas: A. N. *Lietuvos aidas*, 1935, kovo 15, nr. 15, p. 2.
80. *XXVII knygos mėgėjų įstatai ir reguliaminas*. Kaunas: [XXVII knygos mėgėjų draugija], 1933. 27 p.
81. XXVII knygos mėgėjų Metraščio I-jo tomo savininkai. In: *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas: [XXVII knygos mėgėjų draugija], 1937, t. 2, p. 186–188.
82. ZAVECKIENĖ, Žiedūnė. XXVII knygos mėgėjų draugija. In: *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Alma littera, 1997, p. 94–95. ISBN 9986-02-352-1.
83. ŽEMAITYTĖ, Zita. *Paulius Galaunė*. Vilnius: Vaga, 1988. 244 p. ISBN 5-415-00078-X.
84. ŽUKAS, Vladas. XXVII knygos mėgėjų draugija. In: ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius: Mokslas, 1989, p. 177–219. ISBN 5-420-00094-6.
85. ŽUKAS, Vladas. *Prisiminimų puslapiai: pažinti kultūros žmonės*. Vilnius: [s. n.], 2002. 505 p. ISBN 9955-422-29-7.

1 priedas. Antano Rucevičiaus laiškas draugijos pirmininkui Juozui Balčiūnui iš Kauno į Zarasus⁸

1937.VI.20.

Drauguži!

Dėkui už sveikinimus. Visados geriau vėliau negu niekad.

Iš laiško matau, kad gyveni gerai, visa kuo pertekęs, nerūpestingas, net nesiorientuoji, ką dirbi; per savo išsiblašymą net pašto ženklą prie laiško pamiršti prilipinti... Matyti kūrėjai šiuo atžvilgiu netoli nubėgę nuo moterų išsiblašymo⁹.

Kai atvyks J. Strazdas¹⁰ (nes jis jau visa savaitė kaip rengiasi vykti į Zarasus; net ir šiandien nežinau, ar jau išvyko), kauniškes naujienas papasakos, o aš parašysiu tik apie save.

Su parodinėmis knygutėmis tiesiog iš proto einu; darbas be galo nesiseka – klaidų kiekviena žingsnyje. Dar Dievo malonė, kad Steponaičio Kaune nėra (nuo 14/VI jau Birštone silsi si), o tai neturėčiau kur pasidėti. Metraščių ir Gulbės¹¹ šiaip taip išspausdinau, beveik patenkintas, bet su „Liūdna pasaka“ išėjo tikrai „liūdna pasaka“... Mašinistas blogai apskaitė popierių, tikriau pasakius – per mažai suskaitė lankų skaičių, popierių padalino ir vienam lankui neužteko prancūziško popieriaus. Bet dar buvo likę 9 lapai, maniau parodai nors 8–9 knygas pagaminti, bet, galų gale, ir šį sugadino... Ar ne skandalas?! Parašiau Jonynui, kad daugiau popieriaus atsiųstų, bet pasirodo, kad ir to neužteks. Kai priėjau prie viršelio spausdinimo – pasirodė, kad ir tenai tik 18 lapų belikę vietoj 80 lapų... Nors į žemę lišk iš apmaudo! Vaikščioju kaip be galvos. Nutraukiau darbą, ir sėdžiu kaip gervė prie jūros, laukdamas giedros, o aš – tur būti audros...

Tai matai, kaip man sekasi! Norėčiau kokius metus visai nematyti nė vieno dvidešimtseptyniečio, gal per tą laiką dalykai savaime susireguliuotų, t. y. kas nors kitas klaidas išnarpliotų. Buvo klaidų ir su Metraščių spausdinimu, spaustuvė net gavo notą iš Steponaičio, žinoma, tos notos rekošetas man taikintas¹². Juk spaustuvės vadovybė tam ir yra, kad ją visi bartų ir kolytų. Ką aš čia galiu padaryti; susitraukęs sėdžiu kėdėje ir mušuos į krutinę ir kalbu Lozoriaus žodžius: „Viešpatie, pasigalėk manęs griešninko!“... Kad tik veikia galėčiau kur nors iš Kauno pabėgti, kaip visi tai daro!

Naja, vis dėlto norėčiau Zarasuos atostogas praleisti. Taigi, būk geras ir man užsakyk „Užuovėjoje“ kambarį nuo 15/VII iki 15/VIII ir mane apie tai painformuok, kad būčiau butu aprūpintas.

Šilta, rengiuosi kur nors į užmiestį išvykti, tai šiuo ir baigiu. Aną sekmadienį su ekskursija buvau nuvykęs į Daugus. Šiandien išvažiavo į Daugus Puida; kalbino ir mane važiuoti, bet dėl kai kurių aplinkybių negalėjau išvažiuoti.

Na, būk sveikas ir ilsėkis!

[Parašas:] ARucevičius

[Prierasas:]

Kadangi šis laiškas susijęs su mūsų Dr-jos leidiniais ir darbu – perduodu į XXVII Kn. M. Archyvą

[Parašas:] JBalčiūnas

8 LMAVB RS, F59-201, lap. 148. Skelbiant laiškus, paliekama originali rašyba ir skyryba.

9 Juozas Balčiūnas (1891–1978) jau buvo žinomas kaip rašytojas, išleidęs tris apsakymų knygas: *Šilkinė suknelė* (1927), *Naujan gyvenimas* (1929), *Meilės vardu* (1937). Pasirašinėjo Švaisto slapyvardžiu.

10 Jonas Strazdas (1886–1972) – aktyvus XXVII knygos mėgėjų narys, dramaturgas, vertėjas, „Spindulio“ spaustuvės Techninio (grafikos) skyriaus vedėjas.

11 Turima galvoje 1937 m. parengti ir išleisti leidiniai: *XXVII knygos mėgėjų metraščių* antras tomas bei Viktoro Petravičiaus iliustruota liaudies pasaka *Gulbė karaliaus pati*.

12 Antanas Rucevičiaus (1880–1949) 1928–1938 metais buvo „Spindulio“ spaustuvės vedėjas.

2 priedas. Antano Rucevičiaus laiškas Vytautui Steponaičiui į Birštoną¹³

Kaunas, 1937.VI.22.

Drauguži,

Jaučiu, kad turėčiau reikalą Tamstai laišką parašyti ir painformuoti, kaip vyksta mūsų spaudinių darbas. Bet bijau... Tamsta griežtas, kietos širdies, baries už nekaltus nepasisekimus, tarytum norėtum, kad žmogus neturėtų niekadės nesuklysti arba susidurti su nepasisekimais. Kaip mūsų (Spindulio) Valdybos pirmininkas Vosylis¹⁴. O aš, mat, priklausau prie rūšies tokių žmonių, kurie ir klysta ir nevisados jiems darbas taip pavyksta, kaip jie širdyje norėtų...

Tiek dėl šio laiško įvado. Toliau apie reikalą.

„Gulbė“, kaip žinai, gatava, po truputį jau dalinu savininkams-nariams (5 egz. atidaviau). Juo daugiau į ją žiūriu, juo ji man vis daugiau pradeda patikti. Iš Paryžiaus sekmadienį sugrįžo mano duktė, kuri matė tą knygą jau parodoje. Sako Paryžiuje ji lietuviams patikusi: ir Jonynas ir pats Petravičius mūsų darbu labai patenkinti.

Metraščio 11-ai egzempliorių mūsų graveris Savickis¹⁵ pavardes jau įrašė; dabar juos pasiunčiau p. Bizauskui pasirašyti,¹⁶ bet jo neradau, kažkur išvykęs; sako netrukus grįšiąs. Kai tik iš jo gausiu pasirašytus egzempliorius, imsiu dalyti nariams. Cenzūrai (privalomuosius) jau pasiunčiau. Toliau eina dar lankstymas, iliustracijų lipinimas ir siuvinėjimas. Mat, tik viena darbininkė prie jo tedirba.

Dėl „Liūdnos pasakos“ bijau net rašyti. Išėjo iš tikrųjų „liūdna“ pasaka... Kaip žinai, jos darbas ėjo per daugelį rankų – stereotipas, nuotraukos cinko pervedėjui, ofsetas, spauda plokščiomis mašinomis ir t. t. ir kiekvienoje šioje instancijoje grėsė pavojus kuo nors apsirikti. Visi šie darbininkai buvo įbauginti, įelektrizuoti, kad tik pasistorotų, kad tik gražiau savo darbą atliktų, neapsiriktų ir t. t. Visi įsinervino ir... apsiriko: ir aš, ir korektorius-revizorius, ir darbininkai pervedėjai bei mašinistai. Pirmiausia apsiriko lankų skaičiuje: suskaitė vienu lanku mažiau, ir vienam lankui neužteko prancūziškojo popieriaus. Vadinasi, liuksusinės knygos negalima sudaryti. Tiesa, dar buvo likę 9 lapai prancūz. popieriaus, iš kurių, maniau, bent 7–8 knygas gal sudaryti ir jas parodai paruošti. Įvykus bėdai, ėmiau dairytis, kaip iš jos veikiausiai išsipainioti, kokių priemonių griebtis, kad dalyką likviduoti. Sumaniau tuč tuojau parašyti laišką Jonynui į Paryžių, kad jis per mūsų pasiuntinybės kurjerį tuojau pasiųstų mums 85 lapus reikiamojo popieriaus. Popieriaus markę nurodžiau. Šiame reikale intervencijos prašiau ir p. Bizauską, kuris pažadėjo paramos.

Pasirodė, kad dar ne viskas. Per šį pirmąjį neapsižiūrėjimą bei nepasisekimą nė nepastebėjau, kad p. Bulaka savo knygą, vietoj 72 pusl., pailgino, prirašydamas tuščių puslapių, iki 76 puslapių. Vadinasi, dar ir galui trūko 4 pusl. prancūziškojo popieriaus. Žinoma, 85 lapų negalėjo užtekti knygos vienam didžiajam lankui (iš 8 pusl.) ir knygos galui (iš 4 pusl.). Tuo būdu kitą dieną parašiau Jonynui dar vieną laišką, kad siųstų ne 85, bet 125 lapus.

Kaip matai, knygos prancūzų parodai tuo tarpu padaryti negaliu, teks palaukti, kol atsiųs Jonynas iš Paryžiaus popierių (O jei neatsiųs?!).

Bet čia (net bijau ir rašyti!) toms bėdoms dar ne galas. Pasirodė, kad „gulbinio“ popieriaus viršeliams likę tik 18 lapų, taigi neužtenka jo nė 27–29 knygoms draugijos nariams... Šitai

13 LMAVB RS, F59-201, lap. 149–150.

14 Andrius Vosylis (1878–apie 1944) – ekonomistas, bankininkas, vienas iš Lietuvos kredito banko ir kelių akcinių bendrovių steigėjų, Lietuvos banko tarybos pirmininkas, ilgametis „Spindulio“ akcinės bendrovės valdybos narys.

15 Vardiniams leidiniams pažymėti (įrašomas nario numeris, vardas ir pavardė, pasirašo draugijos pirmininkas ir sekretorius) būdavo sandomas kaligrafas, jam už tai būdavo sumokama.

16 Kazys Bizauskas 1934–1936 m. buvo valdybos pirmininkas.

sužinojęs, kaip be žado atsisėdau... Jau maniau nieko daugiau nebedaryti, o kur nors pabėgti, kad visos tės bėdės nematyti. O čia nei pasitarti nėra su kuo, nei kam pasiguosti: ir Galaunė ir Bizauskas kažkur buvo išvažiuavę, o Vilhelmas¹⁷, mūsų kasininkas, tik „duraka valiajet“, kaip bzikavotas. Man bebėdavoiant, susidarė įspūdis, kad su juo iš tikrųjų negalima rimtai pasikalbėti. Tik vienas Viktoras¹⁸, kaip Angelas-Ramintojas, mane globojo ir guodė nenusiminti. Geros širdies žmogus...

Yra ir dar, ir dar. Bet tai mažmožiai, dėl kurių neverta ir kalbėti.

Šiandien atsirado Bulaka. Jis padėjo man išspausdinti „Liūdnam pasakai“ viršelį vietiniam knygos popieriui, t. y. nuo Nr. 80 iki 271. Knygos iliustracijos ir spauda jam patikusi.

Džiaugiuosi, kad darbas nors autoriams patinka!

Jei sekmadienį oras bus palankus ir nekliudys kitos aplinkybės, tai atvyksiu į Birštoną Tamstos aplankyti ir plačiau žodžiu, jei būtų reikalo, visas bėdas dar pakartoti.

Linkiu nerūpestingai ir naudingai pavasaroti –

[Parašas:] ARucevičius

[Vytauto Steponaičio priedašas:]

XXVII knygos mėgėjų sekretoriui

Kadangi šis laiškas liečia vien tik mus visus, tai persiunčiu prijungti prie mūsų raštų.

[Parašas:] V. Steponaitis

17 Vilhelmas Burkevičius (1885–1975) buvo trečiosios kadencijos (1937–1939) išdininkas, bet visos kadencijos neišbuvo – 1939 m. išsikėlė iš Kauno, tad 1939 m. vasario 3 d. valdybos posėdyje išdininko pareigos buvo pavestos V. Cimkauskui. V. Burkevičius dvi pirmąsias kadencijas (1931–1936) buvo revizijos komisijos narys.

18 Viktoras Cimkauskas (1896–1944) – ilgametis draugijos sekretorius.

3 priedas. XXVII knygos mėgėjų leidiniai (chronologine seka)

1. *XXVII knygos mėgėjų įstatai ir reguliaminas*. Kaunas, 1933. 27 p. Spausdino „Spindulio“ spaustuvė Kaune. Tiražas 100 egz., iš jų 45 – ant geresnio popieriaus.
2. *Juozas Tumas Vaižgantas*: [portretas]. Medžio raižinys. Dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas. Kaunas, 1933. Tiražas 1300 egzempliorių. Spausdino Paryžiaus D'Art spaustuvė.
3. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas, 1933. T. 1. 173 p., [6] iliustr. lap. Spausdino „Spindulio“ spaustuvė Kaune. Tiražas 312 egz.
4. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Bibliotekos*. Kaunas: XXVII knygos mėgėjai, 1935. 57 p.: iliustr. Spausdino akcinės bendrovės „Varpas“ spaustuvė. Tiražas 112 egz.
5. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Bibliografija*. Kaunas: XXVII knygos mėgėjai, 1935. 44 p.: iliustr., faks. Spausdino akcinės bendrovės „Varpas“ spaustuvė. Tiražas 112 egz.
6. VAIŽGANTAS. *Milžinų dvasios*: fragmentai iš „Pragiedrulių“. Parengė Juozas Balčiūnas-Švaistas; Antano Kučo iliustracijos (tušo piešiniai). Kaunas: XXVII knygo mėgėjai, 1935. 162 p.: iliustr., portr. Spausdino „Spindulio“ spaustuvė Kaune. Tiražas 1529 egz.
7. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas, 1937. T. 2. 210 p., [10] iliustr. lap. Spausdino „Spindulio“ spaustuvė Kaune. Tiražas 314 egz., iš jų 27 išspausdinti ant specialaus popieriaus.
8. *Gulbė karaliaus pati*: liaudies pasaka. Viktoro Petravičiaus lino raižiniai. Kaunas: XXVII knygų mėgėjų leidinys, 1937. 57 p.: iliustr. Spausdino „Spindulio“ spaustuvė Kaune. Tiražas 229 numeruoti egz. (dalis – ant prabangaus popieriaus), 14 nenumeruotų. Moderniojo meno ir technikos parodoje Paryžiuje 1937 m. apdovanota *Grand Prix*.
9. BILIŪNAS, Jonas. *Liūdna pasaka*. Mečislavo Bulakos medžio raižiniai. Kaunas, 1937. 73 p.: iliustr. Spausdino „Spindulio“ spaustuvė Kaune. Išspausdinta 300 numeruotų egz. (iš jų 50 – ant prabangaus popieriaus), 14 nenumeruotų. Moderniojo meno ir technikos parodoje Paryžiuje 1937 m. apdovanota aukso medaliu.
10. *XXVII knygos mėgėjų leidiniai*: [reklaminiis lankstinys]. Kaunas, 1938. 4 p.: iliustr. Spausdino „Spindulio“ spaustuvė Kaune.

ALMA BRAZIŪNIENĖ

“A beautiful book is, doubtless, a work of art”: the publishing activity of the XXVII Book Lovers’ Society (1930–1940)

Summary

The XXVII Book Lovers’ Society, active in Kaunas, 1930–1940, cultivated elite bibliophilia: this organization, which had a fixed number of members (no more than 27), considered its two most important tasks to be publishing of bibliophilic publications (it published 10 publications that became standards of exemplary publishing) and promotion of the aesthetically designed book. The present article takes a look at the publishing activities of this society including financial matters, editorial process, production (printing) and distribution of the society’s publications. The article eschews an analysis of the repertoire and artistic design of publications, as these issues have already been examined by other researchers. The study is based on the archive of the XXVII Book Lovers’ Society, kept in the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences (F59), and various published sources. It is concluded that the Society operated like a professional publishing house: its members could organize editorial work, production and printing themselves, and could decide collectively on the issues of developing the repertoire. The archive shows that the publishing activities of the XXVII Book Lovers’ Society were conducted making records of all financial transactions and exercising strict control over them: an audit commission would regularly check the revenue and expenditure balance. All financial matters were accounted for at annual general meetings. The publishing activities of the Society were governed by its regulations and internal rules, but much of the credit was due to the self-sacrificial enthusiasm of its members. In the general context of Lithuanian publishing of that period, the publications of the Society are outstanding by their design and content, i. e. by understanding what design matches what genre, what combinations of typeface, format, paper and other elements of design are necessary to produce a beautiful book, so that it can be described in Marija Urbšienė’s words “A beautiful book is, doubtless, a work of art”. Even though the XXVII Book Lovers were a self-regulating organization, all the elements of publishing process worked seamlessly – the publishing activities of the Society were rooted in responsibility, exacting standards and professionalism. In the summer of 1940, the activities of the Society had to stop because of the Soviet occupation, the publishing of the third volume of the Society’s chronicle was never completed.

Keywords: XXVII Book Lovers; bibliophilia; history of bibliophilia; history of publishing in Lithuania; Vytautas Steponaitis; Viktoras Cimkauskas; Antanas Rucevičius.

Įteikta 2020 m. birželį